

Notitie Denktank Overlijdensschade

Notitie

Denktank Overlijdensschade

Nieuwe richting benadering
en berekening overlijdensschade

november 2014

Denktank Overlijdensschade
Uitgeverij Kerckebosch bv

ISBN 978-90-6720-571-9

© 2014 Uitgeverij Kerckebosch bv, Zeist; Denktank Overlijdensschade
Alle rechten voorbehouden.

Het onderzoek dat aan deze Notitie ten grondslag ligt, is verricht door de Denktank Overlijdensschade.

Citeren uit deze publicatie is nadrukkelijk toegestaan, mits de bron wordt vermeld. Uitgever en auteurs zijn niet verantwoordelijk voor de gevolgen van onjuist citeren/toepassen van de te kopiëren onderdelen.

Inhoud

Samenvatting	7
Samenstelling Denktank	11
1 Aanleiding advies	13
1.1 Inleiding	13
1.2 Wetgeving	15
1.3 Jurisprudentie	17
2 Juridisch artikel 6:108 BW	19
2.1 Inleiding	19
2.2 Schade	20
2.3 Tot slot	24
3 Juridisch nieuwe methode	27
3.1 Een voorbeeld van een (gezins)leven	27
3.1.1 Discussie begrip ‘vaste lasten’	28
3.1.2 Een tweede kwestie: de Amsterdamse schaal	28
3.1.3 Toerekening aan het gezin of aan elk overblijvend gezinslid?	29
3.1.4 Voordeelsverrekening	30
3.1.5 Veranderde rolpatronen, zorg- en huishoudelijke taken	37
3.2 Oplossingen	38
4 Onderzoek weggefallen normatieve uitgaven bij overlijden	39
4.1 Inleiding	39
4.2 Staffel Nibud	40
5 Toelichting nieuw rekenmodel overlijdensschade	43
5.1 Inleiding	43
5.2 De aanleiding voor de verandering	43
5.2.1 Het bestaande model	44
5.2.2 De knelpunten in het bestaande model	45

5.3	Het nieuwe model: de grootste gemene deler	48
5.3.1	De nieuwe methodiek	48
5.3.2	Toelichting bij de methodiek	49
5.3.3	Brede toepasselijkheid en bijzondere omstandigheden	51
5.3.4	Uitzonderingen	51
5.4	Het nieuwe model: rekenvoorbeelden	52
5.4.1	Gezin met twee thuiswonende kinderen	54
5.4.2	Gezin met een thuiswonend en een studierend kind	55
5.5	Wie vordert er? De verdeling	58
5.5.1	Geen verdeling	59
5.5.2	Verdeling volgens de methode Nibud	63
5.6	Kapitalisatie	66
5.6.1	Sterftekansen	66
5.6.2	Inflatie en rendement	67
5.7	Conclusie	68
6	Handleiding voor rekenkundigen	69
6.1	Inleiding	69
6.2	Definities	69
6.2.1	Netto (consumptief) inkomen	69
6.2.2	Weggefallen Normatieve Uitgaven (WNU)	71
6.2.3	Weggefallen Uitgaven (WU)	73
6.2.4	Bijkomende Uitgaven (BU)	77
	Bijlage: Rapportage Nibud	79
	Lijst met gebruikte afkortingen	112

Samenvatting

Aanleiding

De Denktank Overlijdensschade is ontstaan, omdat de rekenmethodiek voor overlijdensschade niet uit te leggen is aan nabestaanden en geen recht doet aan de maatschappelijke ontwikkelingen. Diverse professionals besloten niet langer slechts te ageren tegen de bestaande situatie, maar er werkelijk wat aan te doen. Het resultaat van onze arbeid treft u hierbij aan.

In *Verkeersrecht* 10, 2008 is zeer veel aandacht aan overlijdensschade besteed. Een kleine greep uit de aanbevelingen van de auteurs:

- De heer F.A.R.M. Zwarts: Ik vraag mij echter wel af of de huidige systematiek van het berekenen van een overlijdensschade, hoe zeer verdedigbaar vanuit juridisch standpunt, nog wel aansluit bij de ware behoefte van de nabestaanden. De systematiek staat ver af van de realiteit van de nabestaande. De realiteit is namelijk dat een dierbare is overleden en dat de kosten doorgaan. Dezelfde realiteit leert dat de overledene niet meer eet/drinkt en consumeert. Ook de meest bedroefde nabestaande begrijpt dat.
- De heer C. Visser: Er is geen bestendige praktijk bij de berekening van de mate van onderhoud. Zowel met het model van A-letsel als van de Pals groep worden vele overlijdensschaden op sterk verschillende manier berekend, zonder dat opdrachtgevers zich het verschil realiseren. Intuïtie, kennis van de verschillen en ervaring naast de programmatuur is vereist. Het uiteindelijke resultaat hangt sterk af van de persoon van rekenaar, belangenbehartiger en aansprakelijke. Onontgonnen terrein ligt braak voor het Nationaal Platform Personenschade (toegevoegd: nu De Letselschade Raad), maar is dat terrein te ontginnen met normering?
- Mevrouw A.M. Schneider: Bij het vaststellen van overlijdensschade lopen vaststellen van uitgangspunten en de wijze waarop de berekening wordt ingericht dikwijls in elkaar over. Daarbij is vaak niet duidelijk op welke wijze

uitgangspunten of wijze van berekening van invloed zijn op het eindresultaat. Door de complexiteit is een berekening niet meer uit te leggen. Betrokken professionals hebben er moeite mee, laat staan dat nabestaanden de berekening kunnen volgen. Dit houdt niet zozeer verband met de huidige systematiek maar meer met de omstandigheid dat dit een systematiek is die niet meer past bij de gezinsvormen en diversiteit van de wijzen van samenleven die je op dit moment ziet. Ik zou de vraag van normeren om willen buigen naar de suggestie, dat het tijd is om na te denken over de gehele methodiek van rekenen bij overlijdensschade. Er zou een nieuwe systematiek ontworpen moeten worden ter vaststelling van de schade, die recht doet aan de verschillende vormen van samenleven en die uit te leggen is aan alle betrokkenen, vooral ook aan de nabestaanden.

- De heer P. Schillings: In geen der ons omringende landen is het strikte behoeftigheidsvereiste zo gedetailleerd uitgewerkt als in Nederland. In de meeste systemen wordt rekening gehouden met een besparing in verband met het wegvallen van het consumptieve deel van de overledene, maar het in mindering brengen van de ANW-uitkering of het particuliere weduwepensioen is bepaald geen automatisme. Ten slotte kan vastgesteld worden dat het Nederlandse systeem complex is en de nodige deskundigheid vergt om uit te werken.

De huidige berekening van overlijdensschades kenmerkt zich door een gebrek aan transparantie. Wat doorgaat voor schadeberekening, is dat in feite niet. De uitkomst wordt namelijk bepaald door een voor nabestaanden – en vele professionals! – ondoorzichtig schuiven met vaste en variabele lasten, de toerekening van schade aan partners of kinderen en een ‘Amsterdamse Schaal’ die terugvoert naar de consumptie van aardappelen aan het begin van de vorige eeuw. Levenskeuzes worden daarbij niet gerespecteerd, maar van een subjectieve lading voorzien. De berekening van de schade van vergelijkbare gezinnen met gelijke netto inkomens kan daarom leiden tot radicaal andere uitkomsten, doordat bijvoorbeeld in het ene gezin hogere vaste lasten zijn aangenomen dan in het andere gezin.

Op deze manier zijn rekenkundige uitkomsten ontstaan die in feite niets meer van doen hebben met de schade die de nabestaanden werkelijk ervaren door het wegvallen van een gezinslid.

Het is moeilijk om in de huidige starre benadering de nieuwe zienswijze die de Hoge Raad heeft uitgezet, in te passen. Want als, zoals de Hoge Raad stelt, een nabestaande partner kan besluiten om ten koste van het eigen inkomen de kinderen te gaan verzorgen, dan is dat lastig in te passen in de huidige dogmatische rekenmethodieken.

Relevante maatschappelijke ontwikkelingen vragen om een nieuwe benadering van de overlijdensschade, die aan deze ontwikkelingen recht doet, waarbij niet meer de min of meer toevallig tot stand gekomen en inmiddels op achterhaalde uitgangspunten gebaseerde rekenmodellen de toon zetten, maar waar de schade wordt berekend die het wegvallen van een gezinslid werkelijk met zich meebrengt. Een benadering waarin ook meer ruimte is voor de nabestaanden om hun leven naar eigen inzicht in te richten.

Methode

De Denktank kwam tot de insteek dat het gezin zonder overlijden een economische eenheid is en na overlijden nog steeds is, alleen dan met een volwassene minder (bij overlijden van kinderen speelt deze problematiek niet). Hoe dient de schade dan te worden vastgesteld?

De economische eenheid na overlijden heeft een besparing door het wegvallen van een volwassene. Met andere woorden, gekeken dient te worden wat de besparing is, die optreedt door het wegvallen van een volwassene. Hiernaar is onderzoek gedaan en de besparing is gevat in een percentage van het netto gezinsinkomen. Bij het vaststellen van de schade wordt eerst de schade van de economische eenheid vastgesteld door rekening te houden met onder andere de inkomsten uit arbeid en pensioenen van de nabestaanden sinds het overlijden. Hierna kan eventueel een verdeling over de nabestaanden worden toegepast.

De nieuwe rekenregel om de schade van de economische eenheid vast te stellen is als volgt:

1. Het netto gezinsinkomen zonder overlijden wordt verminderd met een vastgesteld percentage¹ dat afhankelijk is van het netto gezinsinkomen, aantal gezinsleden en de leeftijd van de kinderen zonder overlijden.
2. Het netto gezinsinkomen met overlijden wordt verhoogd met andere weggevallen uitgaven en wordt verminderd met bijgekomen uitgaven.²
3. Het verschil tussen uitkomst van 1 en van 2 vormt de jaarschade.

De nieuwe rekenmethodiek is normatief neutraal, dus zonder ter discussie staande verrekeningen. Het eventueel verrekenen van voordelen volgt pas na het toepassen van de rekenregel.

---

1 De besparing in de economische eenheid, in het rapport ook wel WNU (weggevallen normatieve uitgaven) genoemd, is gevat in een percentage van het netto inkomen. Na het verrichten van een onderzoek, in opdracht van Denktank, PIV, LSA en ASP (vertegenwoordigd door De Letselschade Raad) is het Nibud tot vaste percentages gekomen voor verschillende gezinssamenstellingen.

2 Het saldo van de weggevallen en de bijgekomen uitgaven (in het rapport ook wel WU en BU genoemd), wordt bepaald door de specifieke omstandigheden. Daarbij kan worden gedacht aan de (gedeeltelijke) aflossing van een hypotheek of de (extra) kosten van kinderopvang.

Samenstelling Denktank

Deze Notitie is tot stand gekomen na diverse samenkomsten van de Denktank Overlijdensschade. In deze Notitie wordt beschreven hoe de Denktank tot een nieuwe benadering van het berekenen van Overlijdensschade is gekomen, welke onderzoeken daaraan ten grondslag liggen en wat de uiteindelijke rekenregel is, die nu voorgesteld wordt.

In de Denktank zijn actief:

Mevr. J. Laumen (voorzitter)	Laumen Expertise
Dhr. prof. mr. A.J. Akkermans	Vrije Universiteit Amsterdam
Dhr. A.J. Heijs	EMN Mens
Dhr. mr. H.J. van der Hoeven	Allianz NL / De Letselschade Raad werkgroep Normering
Dhr. mr. H. de Jager	SRK
Dhr. mr. C.C.J. de Koning	Slot Letselschade
Mevr. mr. J.M. van de Laar	Beer advocaten
Mevr. drs. D. Lauria	De Letselschade Raad
Dhr. M.J. Neeser	Nederlands Rekencentrum Letselschade
Dhr. mr. J. Sap	Rechtbank Midden-Nederland (persoonlijke titel)
Mevr. X.I. Waaijenberg-Laumen	Laumen Expertise
Mevr. mr. drs. I. van der Zalm	Erasmus Universiteit Rotterdam
Dhr. F.A.R.M. Zwarts	Boomkamp & Zwarts letselschade specialisten / De Letselschade Raad werkgroep Normering

Na het opleveren van de concept-notitie zijn er diverse consultatierondes gehouden, in 2013, waarvan onderstaand een overzicht:

- De Letselschade Raad – Werkgroep Normering
- De Letselschade Raad – Platform
- ASP

- Noord-Nederland – Hoogeveen
- West-Nederland – Capelle a/d IJssel
- Noordwest-Nederland – Amsterdam
- NIS
- RB Verzekeraars – Den Haag
- Rechters – Utrecht
- PIV

In totaal hebben 225 personen deelgenomen aan de consultatierondes. De input vanuit deze consultaties is verwerkt in deze Notitie.

1 Aanleiding advies

1.1 Inleiding

Er blijkt onder nabestaanden onbegrip en onvrede te bestaan over de wijze waarop hun schade (en leed!) wordt benaderd. Ook onder de meeste vakgenoten, zowel aan verzekeraars- als aan slachtofferszijde, blijkt hierover onvrede te bestaan. Met name de belangenbehartigers en schaderegelaars die met de nabestaanden in contact komen, merken hoe volstrekt onbevredigend de huidige praktijk is. De wijze waarop de schade wordt berekend, is onnavolgbaar en heeft veelal meer kenmerken van een goochelwedstrijd voor gevorderden dan van een oprechte en eerlijke poging de schade op een transparante wijze te benaderen. Het past niet bij een moderne opvatting van de omgang met slachtoffers, dat deze geen werkelijke zeggenschap hebben over de afwikkeling van hun schade, omdat de wijze waarop deze schade is berekend, voor hen niet valt te begrijpen.

Ook de rechterlijke macht verzucht dat overlijdensschades zich kenmerken door complexiteit en langdurige discussies:

Het bepalen van de omvang van de aanspraken van de gerechtigden is naar huidig Nederlands recht helaas niet eenvoudig. Het vereist juridisch en rekenkundig inzicht, er dient veel informatie over de overledene en de gerechtigden ter beschikking te worden gesteld en er is altijd discussie mogelijk over hetgeen er naar redelijke verwachting zou zijn geschied in de hypothetische situatie dat het overlijden niet zou hebben plaatsgevonden. Bovendien zijn de levens van de gerechtigden vaak sterk (negatief) beïnvloed door het overlijden van hun ouder of partner, hetgeen correcte en snelle afwikkeling niet eenvoudiger maakt.³

Daarbij is ook van belang dat de maatschappij zich in de afgelopen dertig jaar heeft ontwikkeld van de standaard situatie waarin de ene partner de verzorging van de kinderen en het huishouden op zich nam en

³ Rechtbank Rotterdam, 16 januari 2013, RBROT:2013:BY8741, r.o. 4.9.

de ander voor het inkomen zorgde, naar een maatschappij waarin deze rollen meer en meer door beide partners worden vervuld. Waarbij er soms ook bewust voor wordt gekozen om in het ene stadium de carrière van de ene partner en in het volgende de carrière van de andere partner voorrang te geven. Maar ook om de werktijden en de zorgtijden op elkaars wensen en mogelijkheden af te stemmen. Bij het wegvallen van een partner gaat het dan ook niet meer om alleen het wegvallen van de verzorger of verdiener, maar om het wegvallen van een vrijwel onmisbare schakel in een veel ingewikkelder samenlevingspatroon. Daarvoor is in de recente rechtspraak steeds meer aandacht, maar de buitengerechtelijke praktijk blijft daarbij achter. Ook al omdat alternatieven voor de huidige praktijk van afwikkeling buiten rechte niet voorhanden zijn en/of onvoldoende breed gesteund worden om tot standaard te worden verheven. Maar ook omdat de bestaande rekenmethodieken niet goed om kunnen gaan met deze ontwikkelingen.

Een schadevergoeding die geen recht doet aan de maatschappelijke ontwikkelingen en mede daarom niet wordt begrepen, heelt geen wonden, maar slaat die juist. Verwerking van het verlies van een dierbare in een setting waarin de emotionele beleving van de schade een heel andere is dan de onnavolgbare setting waarin de schade nu wordt vastgesteld, kan alleen maar winst opleveren. Hoe kan het woord schadevergoeding weer werkelijk inhoud krijgen, hoe kan het beoogde doel weer worden bereikt? Hoe kan ook het gezamenlijke verlies weer als zodanig in gezinsverband recht worden gedaan, in plaats van dit verlies vanwege rekentechnische noodgrepen het individuele karakter te geven dat het nu noodgedwongen heeft gekregen?

Hoe kunnen we de in de schaderegeling ingebakken achterdocht wegnemen die er jegens de achterblijvende ouder bestaat als het gaat om de omgang met het gezinsinkomen? Dit jegens een ouder die we zonder overlijden wel zonder aarzeling de zorg voor het gezin toevertrouwd. Wat we trouwens ook doen als er wel een overlijden maar geen aansprakelijke partij is.

Dit zijn maar een paar van de redenen geweest welke hebben geleid tot het formeren van de werkgroep, met als doel te kijken naar mogelijk-

heden de huidige praktijk te verbeteren. Daarbij is na enige discussie gekozen voor aansluiting bij de huidige wetgeving. De werkgroep meent dat door de oplossingen te zoeken binnen de bestaande wetgeving en (als het even kan) rechtspraak, wordt bevorderd dat de oplossingen snel inzetbaar zullen zijn in de praktijk.

De vraag die daarbij (dus) als eerste aan de orde is gesteld, is of we daarbij oplopen tegen wettelijke kaders en/of in beton gegoten jurisprudentie, die een mogelijke aanpassing in de weg zou staan.

1.2 Wetgeving

Bij de start van de Denktank strandden pogingen om voor nabestaanden de scherpe kantjes van de huidige praktijk van de overlijdensschade af te halen. Gedoeld wordt hier op het Wetsvoorstel Affectieschade, dat door de Tweede Kamer is goedgekeurd, maar dat in de Eerste Kamer in het voorjaar van 2010 is gestrand. De argumenten voor het verwerpen van het wetsvoorstel leken weinig overtuigend. Naast een weinig onderbouwde angst voor zogenoemde ‘Amerikaanse toestanden’ (een angst die in de letselschade ongeacht het specifieke onderwerp bij sommigen altijd wel lijkt te leven), speelt wellicht ook een rol dat in het wetsvoorstel niet slechts nabestaanden, maar ook verwanten van mensen met zwaar letsel een recht zouden krijgen op schadevergoeding. De dood is nu eenmaal makkelijker te duiden dan zwaar letsel. Mogelijk heeft dus meegespeeld dat de Eerste Kamer bang was dat de categorie zwaar letsel zou verwateren en dat dit tot een hausse aan schadeclaims zou leiden.

Uit onderzoek van de Vrije Universiteit in 2009 is gebleken dat naast en nabestaanden behoefte hebben aan aandacht voor de emotionele gevolgen van een ongeval. Zij hebben verdriet omdat een gezins- of familielid door een fout van een ander is overleden of ernstig gewond is geraakt. Vergoeding van affectieschade kan hun leed niet wegnemen, maar wel erkenning en genoegdoening bieden en helpen bij de verwerking. Het afschieten van het wetsvoorstel in de Eerste Kamer leidde dan ook tot nogal wat beroering en kritiek in de vakbladen.

Het huidige kabinet heeft zich deze kritiek aangetrokken. Staatssecretaris Teeven (Veiligheid en Justitie) heeft op 27 mei 2014 het Wetsvoorstel Zorg- en affectieschade het licht laten zien. In het nieuwe wetsvoorstel wordt smartengeld geregeld voor nabestaanden van overleden slachtoffers, alsmede voor naasten van slachtoffers met ernstig en blijvend letsel. Het wetsvoorstel ziet ook op ruimere vergoeding van de kosten voor verzorging, verpleging en begeleiding als naasten deze zorgtaken op zich nemen. De huidige regeling is beperkt en vergoedt alleen de kosten tot het bedrag dat men kwijt zou zijn als professionele hulp wordt ingeschakeld. Die vergoeding kan nu lager zijn dan het inkomensverlies van naasten die minder moeten gaan werken om zorg te kunnen verlenen. Onder het nieuwe wetsvoorstel bestaat de mogelijkheid de hele inkomenschade te claimen, ook als die hoger is dan de bespaarde kosten van professionele hulp. Teeven komt de slachtoffers en hun naasten op dit punt tegemoet en regelt dat inkomenschade meetelt in de vergoeding van de zorgkosten, te betalen door de partij die aansprakelijk is. De keuze van familie- of gezinsleden om zorg op zich te nemen, past binnen het streven van het kabinet om mensen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving te ondersteunen. Het slachtoffer houdt zo ook de regie over de wijze waarop de zorg wordt geregeld.

Verder komt er dus een vergoeding van affectieschade voor naasten en nabestaanden van slachtoffers met ernstig en blijvend letsel of die zijn overleden door een gebeurtenis waarvoor een ander aansprakelijk is. Gekozen is voor een regeling met vaste bedragen. Door te variëren in categorieën en in de omvang van de vergoeding, houdt het systeem tot op zekere hoogte rekening met de persoonlijke omstandigheden van naasten en nabestaanden. Niet iedereen komt in aanmerking voor vergoeding van affectieschade. Teeven gaat uit van een vaste kring van gerechtigden: echtgeno(o)t(e) van het slachtoffer, geregistreerde partner, levensgezel, kinderen en ouders. De vergoeding ligt tussen € 12.500 en € 20.000, te betalen door de partij die aansprakelijk is voor de schade.

Tot slot kunnen de ouders van een misbruikt kind, die de kosten voor medische behandeling en begeleiding van hun kind op de dader willen verhalen, zich voegen in het strafproces. Nu kan dat niet, omdat volgens de wet alleen slachtoffers een verzoek tot schadevergoeding kunnen in-

dienen. Teeven komt hiermee tegemoet aan een wens van de Tweede Kamer naar aanleiding van de Amsterdamse zedenzaak. Overigens beperkt het voorstel zich niet alleen tot misbruik, ook andere strafbare feiten vallen eronder.

Of dit wetsvoorstel wel de eindstreep gaat halen, zal de tijd leren.

1.3 Jurisprudentie

Welnu, de jurisprudentie blijkt niet in beton gegoten, maar kent juist de laatste jaren een sterke ontwikkeling, waarbij meer en meer leentjebuurt wordt gespeeld bij de letselschadepraktijk. Zelfs zodanig, dat de Hoge Raad zich kennelijk genoodzaakt zag in een recent arrest dat ging over de afwikkeling van een letselschade, aan te geven dat overlijdensschade en letselschade toch niet helemaal hetzelfde zijn:

Opgemerkt wordt nog dat in geval van schadevergoeding bij overlijden (art. 6:108 BW) een genoten voordeel als regel steeds in aanmerking zal moeten worden genomen, gelet op de in dat voorschrift besloten liggende behoeftigheidsmaatstaf.⁴

De lagere rechtspraak blijft binnen de marges van de uitspraak van de Hoge Raad (een genoten voordeel wordt als regel in aanmerking genomen) de ruimte zoeken om een deel van de uitkering niet als voordeel aan te merken en dus niet te hoeven verrekenen. Zoals in onderstaand tussenvonnissen, waarin de aan de nabestaanden verstrekte uitkeringen worden geacht een vergoeding te zijn voor geleden smart, en er uiteindelijk geen voordeel overblijft om te verrekenen.

Dat geen smartengeld kan worden toegekend, laat onverlet dat door [eisers] immateriële schade is/wordt geleden. Daarmee kan in rechte in zoverre rekening worden gehouden dat een uitkering zoals de door Delta Lloyd op 25 juli 2006 gedane uitkering uit een ongevallenverzekering van bruto € 25.058,00, netto € 13.568,89, geacht kan worden primair ter vergoeding van immateriële schade te strekken

⁴ HR 1 oktober 2010, HR:2010:BM7808, *RvdW* 2010, 1120, rov. 3.5.2.

(vgl. Gerechtshof Amsterdam 3 februari 2000, GHAMS:2000:AK4243). Hetzelfde geldt voor de eventuele eenmalige uitkering na overlijden van de werkgever van [X]. Aangenomen mag worden dat dergelijke uitkeringen de behoefte van de nabestaanden slechts verminderen indien deze uitkeringen van zodanige omvang zijn dat deze geacht zouden kunnen worden de omvang van de immateriële schade te overstijgen.

Dat is gelet op de relatief zeer beperkte omvang van betreffende uitkeringen niet het geval.⁵

Het is lange tijd min of meer stil geweest en pas zeer recent zijn de nodige uitspraken op het terrein van overlijdensschade geweest.

Hoewel het bij zo weinig uitspraken gevaarlijk is om van een trend te spreken, is het natuurlijk wel opvallend dat er juist recent meer wordt geprocedeerd in overlijdensschades.⁶ Kennelijk sluit de praktijk van de afwikkeling steeds minder aan bij het rechtsgevoel van de nabestaanden en besluit men dus eerder om te bezien of in rechte kan worden bereikt wat buiten rechte niet mogelijk bleek. De veronderstelling van de leden die het initiatief tot de werkgroep hebben genomen, namelijk dat de huidige buitengerechtelijke praktijk niet meer voldoet, wordt hiermee bevestigd.

---

⁵ Rechtbank Rotterdam, 16 januari 2013, RBROT:2013:BY8741, r.o. 4.26.

⁶ Zie bijv. HR 16 december 2005, *NJ* 2008, 186 (Pruisken/Organice); HR 11 juli 2008, *NJ* 2009, 385 (Bakkum/Achmea); HR 10 april 2009, *NJ* 2009, 386 (Philip Morris/Bolink) en HR 12 juni 2009, *RvdW* 2009, 740 (kinderloos echtpaar).

2 Juridisch artikel 6:108 BW

2.1 Inleiding

In artikel 6:108 BW is te vinden wie in geval van overlijden als gevolg van een gebeurtenis waarvoor een ander aansprakelijk is, recht heeft op vergoeding van welke schade. Een benadeelde heeft in het aansprakelijkheidsrecht in beginsel recht op volledige vergoeding van zijn schade, hier is artikel 6:108 BW een uitzondering op. De schade als gevolg van het overlijden komt maar beperkt voor vergoeding in aanmerking. In het artikel is een drietal beperkingen te vinden: ten aanzien van de aard van de schade, ten aanzien van de omvang van de schade en ten aanzien van de kring van gerechtigden.

Artikel 6:108 BW geeft recht op vergoeding van de kosten van lijkbezorging aan degene te wiens laste deze kosten zijn gekomen (art. 6:108 lid 2 BW) en vergoeding van schade door het derven van levensonderhoud aan de personen genoemd in artikel 6:108 lid 1 BW. De kosten van lijkbezorging komen voor vergoeding in aanmerking voor zover deze redelijk zijn en in overeenstemming zijn met de omstandigheden van de overledene, terwijl de schade als gevolg van het derven van levensonderhoud voor vergoeding in aanmerking komt voor zover daar behoefte aan bestaat. Immateriële schade die nabestaanden lijden als gevolg van het overlijden, komt niet voor vergoeding in aanmerking. Ten tijde van de totstandkoming van het huidige artikel 6:108 BW zouden er teveel nadelen kleven aan een immateriële schadevergoeding voor nabestaanden.⁷ Het Wetsvoorstel Affectieschade, dat ten doel had vergoeding van immateriële schade voor een beperkte kring van gerechtigden mogelijk te maken, is in maart 2010 verworpen.⁸ Staatssecretaris Teeven (Veiligheid en Justitie) heeft op 27 mei 2014 het Wetsvoorstel Zorg- en affec-

7 Parl. Gesch. Boek 6, Eindverslag I, p. 388-389 en VV I Inv., p. 1273. Zie voor een opsomming van de bezwaren ook R. Rijnhout, 'Wetsvoorstel affectieschade verworpen door de Eerste Kamer', *TVP* 2010/2, p. 38.

8 Zie voor het wetsvoorstel *Kamerstukken I 2004/05*, nr. A, welke met 36 stemmen tegen is verworpen: stenogram van de vergadering d.d. 23 maart 2010, p. 1-2. Zie hierover M.P.G. Schipper & I. van der Zalm, 'Verwerping van het wetsvoorstel affectieschade', *AV&S* 2010/3, nr. 16, p. 112-114.

tieschade het licht laten zien. Of dit wetsvoorstel wel de eindstreep gaat halen, zal de tijd leren.

Naast de te vorderen schadevergoeding is dus ook de kring van gerechtigden beperkt. De kosten van lijkbezorging kunnen worden gevorderd door degene die deze kosten heeft gedragen (art. 6:108 lid 2 BW). Wat betreft de derving van levensonderhoud kent het eerste lid van artikel 6:108 BW een limitatieve opsomming van de kring van gerechtigden. Hiertoe behoren echtgenoten en minderjarige kinderen (sub a), andere bloed- of aanverwanten (sub b) en gezinsleden (sub c).⁹

2.2 Schade

De kosten van lijkbezorging komen voor vergoeding in aanmerking voor zover deze redelijk en in overeenstemming zijn met de omstandigheden van de overledene. Wat wel en niet ‘redelijk’ is, is een punt van discussie, net als wat nu in overeenstemming is met de omstandigheden van de overledene.¹⁰ Ook over de in de praktijk meest belangrijke schadepost – derving van levensonderhoud – bestaat veel discussie. Deze schade komt voor vergoeding in aanmerking, indien de nabestaande onder één van de categorieën in lid 1 van artikel 6:108 BW valt en deze aan schadevergoeding behoefte heeft. Daarnaast dient te worden gekeken hoe de draagkracht van de overledene zich zou hebben ontwikkeld.¹¹ Wat betreft de berekening van de schade die voor vergoeding in aanmerking komt in het kader van artikel 6:108 BW, heeft de Hoge Raad in het arrest Kwidama/Raphael-Richardson overwogen:

(...). Het recht op schadevergoeding krachtens dit artikel is in zoverre beperkt dat geen recht op schadevergoeding bestaat, voor zover de nabestaande, gezien zijn financiële omstandigheden en de stand waarin hij leeft, ondanks deze schade

9 Een aantal categorieën van personen valt buiten de boot, zoals de voormalige echtgenoot die ten tijde van het overlijden recht had op alimentatie. Zie ook Rb. Zwolle-Lelystad 25 november 2009 146737/HA ZA 08-761, en Rb. Utrecht 27 oktober 2010, RBUTR:2010:BO2891.

10 Zie hierover ook B. van Eijk, ‘Vergoeding van de kosten van lijkbezorging’, *TVP* 2001/4, p. 101-108 en G.M. van Wassenaer, ‘Begraveniskosten, hoe redelijk is, gelet op de omstandigheden van de overledene, nu werkelijk redelijk?’, *VR* 2008/10, p. 310-313.

11 Zie Parl. Gesch., EV 1, p. 404.

als niet-behoefstig kan worden aangemerkt (vgl. HR 19 juni 1970, NJ 1970, 380). Bij het bepalen van de behoefte van de nabestaande behoort in beginsel zijn gehele financiële positie in aanmerking te worden genomen. Hieruit vloeit voort dat alle gunstige financiële omstandigheden de behoefte van de nabestaande kunnen beperken en dat daarmee uit dien hoofde – derhalve anders dan bij wege van voordeelstoerekening – ook bij de hem verschuldigde schadevergoeding rekening moet worden gehouden. Dit geldt ook voor een uitkering uit hoofde van een verzekering als de onderhavige levensverzekering.¹²

De in het arrest centraal staande vraag was of een uitkering uit hoofde van sommenverzekering dient te worden meegenomen bij de berekening van de schadevergoeding in geval van overlijdensschade. Uit bovenstaande blijkt dat in beginsel de gehele financiële positie van de nabestaanden van belang is bij de berekening van de schadevergoeding. Dit is een belangrijk verschil tussen letsel- en overlijdensschade wat betreft het meenemen van voordelen bij de berekening van de schade. Dit heeft de Hoge Raad onlangs nog eens bevestigd.¹³

Het meenemen van de gehele financiële positie van de nabestaanden hangt samen met het behoeftigheidsvereiste. Een vereiste voor toewijzing van schade door het derven van levensonderhoud door de rechter. Dit vereiste is echter niet letterlijk in het artikel 6:108 BW terug te vinden. Wanneer er gekeken wordt naar de herkomst van het huidige artikel 6:108 BW, gaat dit terug tot aan het Oud Vaderlands Recht. Hugo de Groot ging uit van volledige vergoeding van de schade aan de nabestaanden. Zijn ideeën zijn uiteindelijk gecodificeerd in artikel 1318 van het Wetboek Napoleon voor Holland. Dit artikel heeft vervolgens model gestaan voor artikel 1406 BW (oud), de voorganger van het huidige artikel 6:108 BW.¹⁴ Hugo de Groot stond een volledig recht op schadevergoeding voor. Hij had het zelfs over een vorderingsrecht voor ‘winstderving’, maar wat hij daarmee bedoelde is onduidelijk.

12 HR 4 februari 2000, HR:2000:AA4719, NJ 2000, 600 (Kwidama/Raphael-Richardson), rov. 3.5.

13 Zie HR 1 oktober 2010, HR:2010:BM7808, RvdW 2010, 1120, rov. 3.5.2: “Opgemerkt wordt nog dat in geval van schadevergoeding bij overlijden (art. 6:108 BW) een genoten voordeel als regel steeds in aanmerking zal moeten worden genomen, gelet op de in dat voorschrift besloten liggende behoeftigheidsmaatstaf.”

14 Zie verder over de ontstaansgeschiedenis van artikel 6:108 BW L.H. Pals, *Onrechtmatige doodslag* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1983.

Uiteindelijk betreft het recht op schadevergoeding bij overlijden geen recht voor de nabestaanden op volledige vergoeding van de schade. Net voor het definitieve ontwerp van artikel 1406 BW is aan het artikel toegevoegd dat de stand van fortuin van de partijen van invloed is op de te betalen schadevergoeding. Dit had tot gevolg dat in de rechtspraak een sterk alimentatief karakter aan de vergoeding wegens gederfd levensonderhoud werd toegekend, waarbij het behoeftigheidsvereiste is geïntroduceerd.¹⁵ Het behoeftigheidsvereiste is niet letterlijk in het artikel te lezen, maar puur gebaseerd op rechtspraak. Tot op heden wordt er dus nog steeds gewerkt met het behoeftigheidsvereiste, ook al is daarop veel kritiek.

Het met behulp van het behoeftigheidsvereiste berekenen van de schade als gevolg van het overlijden die voor vergoeding in aanmerking komt, is lastig en moeilijk uit te leggen aan nabestaanden. Om de behoeftigheid te kunnen bepalen dient de gehele financiële positie van de nabestaanden te worden bekeken, hetgeen erg tijdrovend is. Wanneer het gezinsinkomen bekend is, zal dit opgesplitst moeten worden in vaste en variabele lasten. De vaste lasten worden aan de nabestaanden toebedeeld in de verhouding twee staat tot één.¹⁶ De variabele lasten worden toebedeeld met behulp van de Amsterdamse schaal uit 1917,¹⁷ waarbij wordt gewerkt met vaste percentages. Oorspronkelijk is deze schaal gebaseerd op het aantal aardappels dat werd gegeten per persoon, waarbij ervanuit wordt gegaan dat volwassenen meer eten dan kinderen en dus ook een groter aandeel in de variabele lasten hebben.

Over het berekenen van de levensonderhoud in natura heeft de Hoge Raad de laatste jaren een aantal belangrijke arresten gewezen.¹⁸ Het

15 Zie onder meer HR 6 december 1907, *W* 8630; HR 27 februari 1925, *NJ* 1925, 50; HR 23 januari 1959, *NJ* 1959, 190; HR 11 januari 1946, *NJ* 1946, 90; HR 30 januari 1959, *NJ* 1960, 85 en HR 19 juni 1970, *NJ* 1970, 380 m.nt. G.J. Scholten (NBM/Eagle Star). Zie hierover uitgebreid L.H. Pals, *Onrechtmatige doodslag* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1983, p. 46 e.v.

16 Het aandeel van volwassenen in de vaste lasten is twee maal zo groot als dat van een kind; HR 21 februari 1992, *NJ* 1992, 339 (Reinders/Delta Lloyd), rov. 3.4.

17 Zie over de Amsterdamse schaal bijvoorbeeld J.M. Barendrecht & H.M. Storm (red.), *Berekening van schadevergoeding*, Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1995, p. 239.

18 Zie hierover ook I. van der Zalm & S.D. Lindenbergh, 'Abstractie bij overlijdensschade', *MvV* 2008/10, p. 235-239 en S.D. Lindenbergh & I. van der Zalm, 'Vergoeding ter zake van verzorging en huishoudelijke hulp bij letsel en overlijden', *MvV* 2009/6, p. 146-151.

lijkt erop dat de Hoge Raad ruimte geeft voor ontwikkeling en deze zelf ook inzet. Zo heeft de Hoge Raad in het arrest *Pruisken/Organice* geoordeeld dat voor vergoeding van huishoudelijke hulp niet vereist is dat de overledene het grootste deel in het huishouden voor zijn rekening nam.¹⁹ Daarnaast oordeelde de Hoge Raad in het arrest *Bakkum/Achmea* dat voor vergoeding van de schade als gevolg van het wegval- len van de inspanningen van de overledene bij de verzorging en opvoeding van de kinderen niet vereist is dat daadwerkelijk kosten gemaakt worden.²⁰ Niet veel later heeft de Hoge Raad het arrest *Philip Morris/Bolink* gewezen. Daar overwoog de Hoge Raad:

(...) de beoordeling van het middel [spitst] zich erop toe of onder “hetgeen de overledene aan de nabestaande feitelijk placht te verstrekken” als hiervoor in 3.3.2 bedoeld, uitsluitend financiële bijdragen moeten worden begrepen, of ook bijdragen kunnen vallen van andere aard, zoals het verrichten van huishoude- lijke taken en het leveren van een bijdrage aan de opvoeding van de minderja- rige kinderen. Zoals al ligt besloten in het hiervoor in 3.3.2 aangehaalde arrest van 16 december 2005, is deze laatste opvatting de juiste. De andere, in deze zaak door Philip Morris verdedigde, opvatting miskent dat het vaak voorkomt – en onbetwist ook bij [verweerster] en haar overleden echtgenoot het geval was – dat beide echtelieden zowel in financiële zin als door het verrichten van zorgtaken, een bijdrage leveren aan de gemeenschappelijke huishouding, en daardoor mede aan elkaars levensonderhoud. Valt deze bijdrage van een van de echtelieden weg door diens overlijden, dan lijdt de achterblijvende echtgenoot daardoor schade. Is dat overlijden veroorzaakt door een gebeurtenis waarvoor een ander aansprakelijk is, en beperkt de achterblijvende echtgenoot deze scha- de door minder te gaan werken om zelf die zorgtaken te gaan verrichten, dan dient in beginsel de gehele inkomensschade die deze daardoor lijdt, te worden betrokken bij de berekening van de omvang van de in artikel 6:108 bedoelde schadevergoedingsplicht.²¹

De schade die wordt geleden doordat de overgebleven partner de zorg- taken van de overledene voor de kinderen overneemt, komt dus voor

19 HR 16 december 2005, HR:2005:AU6089, *NJ* 2008, 186 m.nt. J.B.M. Vranken (*Pruisken/Organice*).

20 HR 11 juli 2008, HR:2008:BC9365, *NJ* 2009, 385 m.nt. J.B.M. Vranken (*Bakkum/Achmea*).

21 HR 10 april 2009, HR:2009:BG8781, *NJ* 2009, 386 m.nt. J.B.M. Vranken (*Philip Morris/Bolink*), rov. 3.4.

vergoeding in aanmerking. Dit lijkt hier niet het verlies aan arbeidsvermogen van de overgebleven partner te zijn, maar de kosten van de schadebeperkende maatregel (welke voor vergoeding in aanmerking komen voor zover dit redelijk is). Of deze kosten slechts beperkt zijn tot de kosten van professionele hulp, is niet duidelijk.²²

2.3 Tot slot

De huidige wijze van het berekenen van de schade als gevolg van het overlijden van een naaste is lastig en zorgt op diverse punten voor discussie. De berekeningssystematiek bij overlijdensschade wordt ook wel gezien als een lappendeken van op wet en jurisprudentie gebaseerde regels, welke verschillend worden geïnterpreteerd.²³ Zo is bijvoorbeeld het begrip ‘vaste lasten’ niet goed afgebakend, wat zwaar meeweegt in de uiteindelijke schade, en lijkt de verdeling van de vaste en variabele lasten verouderd. Bij deze verdeling wordt ervan uitgegaan dat het aandeel in de vaste lasten van volwassenen twee keer zo groot is als dat van kinderen en voor de variabele lasten wordt de Amsterdamse schaal gebruikt. Tegenwoordig gaan kinderen niet meer direct werken en studeren is duur. Uitgaven aan studie, kleding en voeding zijn hoog, zelfs de kosten van een baby zijn niet gering (speciale voeding en dure luiers).²⁴ De uitgangspunten bij de berekening van de derving van levensonderhoud zijn verouderd. Deze uitgangspunten zijn gebaseerd op een ‘klassieke’ gezinssamenstelling, terwijl er in de huidige samenleving veelal sprake is van een andere gezinssamenstelling waarmee door de wetgever geen rekening is gehouden. Het lijkt dus goed om eens kritisch naar de berekeningssystematiek bij overlijdensschade te kijken.²⁵

22 Zie hierover Vranken in zijn noot onder het arrest (*NJ*), zie noot 21.

23 Zie bijvoorbeeld C. Visser, ‘Rekenen wij correct?’, *VR* 2008/10, p. 302-308, die een aantal verschillende berekeningsmethoden (zoals Schade A-letsel, Pals, BSA en zijn eigen methode, Visser) naast elkaar heeft gezet waardoor verschillen zichtbaar worden.

24 Zie M.J. Neeser, ‘Overlijdensschade 21^e eeuw, een update’, *VR* 2009/12, p. 361-367.

25 Zie ook de artikelen in het themanummer *Verkeersrecht*, 2008/10 en uitgebreid I. van der Zalm, ‘Schadevergoeding bij overlijden: een stoel die een soort tafeltje is. Tijd voor een heroverweging in lijn met de maatschappelijke ontwikkelingen?’, in: W.H. van Boom, J.H. van Dam-Lely & S.D. Lindenberg, *Rake remedies*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011, p. 47-67.

Samenvattend is na diverse discussies de opdracht die de werkgroep zich stelt, als volgt te omschrijven:

Het voorstellen van een breed geaccepteerd alternatief voor de huidige praktijk in de vorm van een leidraad, welke leidraad valt binnen de huidige wettelijke kaders en aansluit aan de ontwikkelingen die de Hoge Raad recent heeft ingezet, en welke leidraad voorkomt dat er nog twintig jaar door nabestaanden moet worden geprocedeerd, voordat de met het alternatief beoogde situatie is bereikt.

Ons is gebleken dat wetgeving noch jurisprudentie in de weg staan aan nieuwe ontwikkelingen. Uit het voorgaande blijkt immers dat de Hoge Raad nieuwe ontwikkelingen goedkeurend van een stempel voorziet. De Hoge Raad kan echter alleen maar oordelen in specifieke aan hem voorgelegde casus. Er is dus ruimte voor maar ook behoefte aan een leidraad. Al is het maar om te voorkomen dat voor iedere aanpassing van de huidige praktijk steeds weer de weg naar de Hoge Raad moet worden afgelegd.

3 Juridisch nieuwe methode

3.1 Een voorbeeld van een (gezins)leven

Een jong stel, net getrouwd. Beiden midden 20, net afgestudeerd en vol trots aan een echt yuppenbestaan begonnen. Beiden hun eerste echte baan, met goede vooruitzichten. Ze blijven in hun studentenbehuizing wonen, prima nog voor een aantal jaar. Ze zijn van plan grote reizen te maken en lekker te gaan sparen voor hun eerste huis. Ondertussen genieten ze wekelijks van de culinaire hoogstandjes van de koks en de restaurants die de *talk of the town* zijn.

Hetzelfde stel, vijf jaar later. De carrières verlopen uitstekend. Flinke promoties gemaakt. Tijd voor een eigen huis en het plan aan kinderen te beginnen. Omdat het einde van hun ambities nog niet in zicht is en hen nog flinke loonsverhogingen te wachten staan, kopen ze een huis met een hoge hypotheek. Geen geld meer om te sparen of reizen te maken, laat staan wekelijks uit eten te gaan. Het is menens en de zorgeloze jeugd laten ze een beetje achter zich.

Weer vijf jaar later. Inmiddels zijn twee kinderen geboren. Oppas, kinderdagverblijf. Een heel geregeld. Beiden 80% aan het werk; gezien de stijgingen in het salaris gaat het hen als gezin goed. Dure kinderen: het beste is niet goed genoeg. Carrières worden aangepast, zodat opvang minder frequent hoeft. Hij kan grotendeels thuis werken.

De kinderen worden groot, het zijn pubers. We zijn tien jaar verder. Huiswerkbegeleiding, sportclubjes, skivakanties. De werkomstandigheden zijn ongeveer dezelfde gebleven. Feitelijk is er altijd een ouder thuis voor de nodige controle. De ouders zijn zeer bezorgd dat een kind zou kunnen ontsporen als er niet voldoende toezicht is. Omdat de man voor de helft thuis werkt, is hij er als de vrouw voor haar werk op reis moet. Zij is dan een week weg, hetgeen éénmaal per maand voorkomt.

Vijftien jaar later. De kinderen zijn al jaren het huis uit, hebben hun studies en opleidingen achter de rug. Het stel (beiden nu 60 jaar) werkt nog steeds en heeft weer tijd om te reizen, net als in hun eerste jaren samen. Ze wonen inmiddels in een nieuw, veel kleiner en luxe appartement. De lasten zijn navenant lager. Met de overwaarde hebben ze hun kinderen een mooie schenking kunnen doen en nu gaan ze het er weer van nemen: uit eten, museumbezoek in mooie steden in Europa enz.

Stel: de man overlijdt. De vraag is hoe de overlijdensschade eruit ziet als men die in elke beschreven fase gaat berekenen. Hoe begrijpelijk is die berekening? Hoe fair is die?

Wat veroorzaakt in het huidige stelsel eigenlijk de problemen?

3.1.1 *Discussie begrip 'vaste lasten'*

Als men het hierboven beschreven leven beschouwt, dan is opvallend dat wat wij 'vaste lasten' noemen, niet zo'n continue factor is. Per levensfase kunnen die verschillen. Dit terwijl man en vrouw eigenlijk constant zijn qua werk en invulling van hun gezamenlijk leven. Die uitkomsten verschillen, omdat de vaste lasten per levensfase sterk verschillen. Vaste lasten zijn dus niet zo vast. Om alles in elke levensfase in kaart te brengen (met het minutieuze onderzoek naar o.a. verzekeringen, hoeveel kranten, het huisdier), kost veel werk en niet te vergeten veel onbegrip en nodeloos verdriet bij de nabestaande(n). En wat weten en meten we dan eigenlijk?

Aanleiding om te bezien of men buiten de discussie hierover kan blijven?

3.1.2 *Een tweede kwestie: de Amsterdamse schaal*

Zoals hiervoor uiteengezet, is de Amsterdamse schaal gebaseerd op zeer verouderde ideeën. Kinderen zijn duur geworden, men gunt en geeft hen zoveel als men kan. Kinderopvang, huiswerkbegeleiding, dure skivakanties, het gunnen van een *gap year*, studie, het geven van een schenking als het kind (!) aan een eigen huis toe is.

Wat doe je hiermee in een overlijdensschade? Past die Amsterdamse schaal nog wel? En als het alleen om eten en kleding gaat: men kan toch echt niet volhouden dat pubers minder eten dan hun ouders of minder kleren nodig hebben!

3.1.3 *Toerekening aan het gezin of aan elk overblijvend gezinslid?*

Nu wordt schade aan elk gezinslid apart toegerekend. Er wordt gegooid met gezinsinkomen, de gezinspot, de individuele inkomens e.d. Dit geeft kwalijke of onbillijke bijverschijnselen. Het ene kind ‘krijgt’ veel meer dan het andere. Wij kunnen dat proberen uit te leggen, maar de nabestaanden begrijpen dit niet.

Als men toestemming aan de kantonrechter moet vragen om een schikking aan te gaan waarbij minderjarige kinderen zijn betrokken, kan het gebeuren dat het aan een kind toegerekend bedrag op een BEM-rekening geplaatst wordt, waardoor de overblijvende ouder periodiek of voor bijzondere uitgaven toestemming aan de kantonrechter moet vragen om geld dat hij/zij voor de opvoeding en kosten van wonen nodig heeft, te verkrijgen. Dit terwijl de totale schadevergoeding ertoe dient de vaste lasten te betalen en te voorzien in de kosten van levensonderhoud en opvoeding van het achtergebleven gezin. Een vergaande vorm van betutteling die niet in deze tijd past. Goede voorlichting aan de kantonrechter kan dat gelukkig soms voorkomen, maar geeft aanleiding te menen dat weer aan het collectief van nabestaanden moet worden betaald.

N.B.: een andere oplossing moet gekozen worden als alleen kinderen vorderingsgerechtigd zijn. Dat kan zo zijn, omdat zij wees zijn geworden, of omdat de andere ouder niet in beeld is, of de weduwe/weduwenaar hertrouwt waardoor zijn/haar vorderingsrecht vervalt. In dit verband blijven wij het alimentatierechtelijke karakter van overlijdensschade erkennen.

Als de nabestaanden bestaan uit een overblijvende ouder en kinderen, is er geen goede reden om die individuele toerekening te handhaven. Dat kan anders worden als een meerderjarig geworden kind gaat studeren.

Is het mogelijk om deze discussie op te lossen of te vermijden?

3.1.4 *Voordeelsverrekening*

Moeten bij overlijden uitkeringen uit sommenverzekeringen verrekend worden? Hierover is steeds en opnieuw discussie. Waarom moet hiermee anders worden omgegaan dan bij letselschadezaken? De wet geeft ruimte voor beide interpretaties. De wet spreekt van een verplichting tot het vergoeden van de schade wegens het derven van levensonderhoud. Welke deze schade is, daar spreekt de wet zich niet over uit. De rechtspraak lijkt ervanuit te gaan dat deze schade, anders dan bij letselschade, vooral wordt ingevuld door het begrip behoefteigheid. Waarbij dan voorop zou staan dat in de regel ieder genoten voordeel meegenomen dient te worden bij het berekenen van de hoogte van overlijdensschade. Immers, ieder voordeel beïnvloedt de behoefteigheid. Behoeftigheid is echter een in de rechtspraak ontwikkeld begrip, waarvan de betekenis niet in beton is gegoten. Uit recente jurisprudentie blijkt wel dat de Hoge Raad voorlopig niet wil tornen aan het uitgangspunt dat in beginsel verrekend dient te worden. Mede in dat licht bezien is de Denktank tot oordeel gekomen dat voordeelsverrekening ziet op alle genoten voordelen van welke aard en omvang dan ook.

Toch kunnen zich specifieke omstandigheden voordoen die maken dat het genoten voordeel niet dan wel slechts ten dele verdisconteerd wordt. Het zal dan moeten gaan om omstandigheden waarbij de redelijkheid en billijkheid zich tegen (volledige) voordeelsverrekening verzet.

Een voorbeeld van een ten dele verrekening is te vinden in de uitkering van een sommenverzekering om een hypotheek geheel of gedeeltelijk af te lossen. Zou ook zonder het overlijden die hypotheekverlagende sommenverzekering uitkering op een zeker moment tot uitkering zijn gekomen, dan staat de redelijkheid en billijkheid verrekening over de gehele looptijd in de weg. Een en ander wordt opgelost door in de situatie zonder ongeval de verzekering op te nemen op het moment dat deze tot uitkering gekomen zou zijn. Er vindt dus slechts verrekening plaats van het voordeel over de periode waarin er werkelijk een extra voordeel is. De enig juiste benadering. Want een voordeel dat er niet werkelijk is, kan ook niet worden verrekend. Hierover hoeft geen principiële strijd te worden gevoerd.

Voor een meer principiële benadering en motivering van afschaffing van deze verrekening, zie: Spier in zijn conclusie bij het Kwidama-arrest.²⁶ In de laatste rechtsoverweging (3.7) is te lezen:

Uit hetgeen hiervoor is overwogen volgt dat het Hof, overwegende als hiervoor onder 3.3 weergegeven, blijk heeft gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. De onderdelen 3, 4 en 5 van het middel zijn derhalve gegrond, zodat de bestreden vonnissen niet in stand kunnen blijven. Verwijzing zal moeten volgen teneinde nader te onderzoeken in hoeverre en op welke wijze – gelet op alle omstandigheden van het geval en op hetgeen de eisen van redelijkheid en billijkheid in verband daarmee meebrengen – bij de aan Raphael-Richardson en haar kinderen verschuldigde vergoeding van de geleden inkomensschade met de uitkering uit hoofde van de verzekering rekening moet worden gehouden.

Hieruit blijkt dus dat er wel een regel is, namelijk in beginsel verrekenen, althans ‘rekening houden met’. Een voordeel dient op zijn merites te worden beoordeeld, met de toepassing van de redelijkheid en billijkheid.

Zoals bekend kunnen de in Nederland levende rechtsovertuigingen zich gaandeweg wijzigen. Dat is naar wij menen mede de grote waarde van dit rapport; het is een herijking van de thans bestaande praktijk en de levende rechtsopvattingen. Wel kunnen er met betrekking tot het meenemen van voordelen nog enkele aandachtspunten/criteria op een rij worden gezet, die mede voortkomen uit de hierboven genoemde uitspraak van de Hoge Raad van 1 oktober 2010.²⁷

Kort gezegd dient volgens de Hoge Raad in geval van letselschade (niet in directe zin van toepassing op een 108-schade) een voordeel dat bestaat uit een verzekeringsuitkering, bij toepassing van artikel 6:100 BW de volgende criteria in aanmerking te worden genomen:

- van verrekening zal over het algemeen alleen dan sprake kunnen zijn, indien de uitkering ertoe strekt dezelfde schade te vergoeden als die waarvoor de partij die zich op de voordeelsverrekening beroept, aansprakelijk is;

²⁶ HR 4 februari 2000, HR:2000:AA4719, NJ 2000.

²⁷ HR:2010:BM7808; zie p. 17 en 21.

- geschiedt de uitkering ingevolge een schadeverzekering, dan zal verrekening in beginsel op haar plaats zijn;
- geschiedt de uitkering op grond van een sommenverzekering die door de benadeelde zelf (of door een ander, buiten de sfeer van de aansprakelijke persoon) is gesloten en betaald, dan komt verrekening in het algemeen niet in aanmerking;
- is de premie voor de sommenverzekering door de aansprakelijke persoon betaald, dan kan daarin aanleiding worden gevonden wel tot verrekening over te gaan, vooral indien jegens de benadeelde geen verplichting bestond tot het sluiten van de verzekering of tot betaling van de premie;
- is de aansprakelijkheid gedekt door een verzekering, dan zal verrekening van een uitkering ingevolge een sommenverzekering in het algemeen niet in overeenstemming met de redelijkheid zijn; en
- voor verrekening bestaat in het algemeen eerder aanleiding indien sprake is van een risicoaansprakelijkheid dan wanneer de aansprakelijkheid is gebaseerd op schuld. Voorts kan de rechter betekenis toekennen aan de mate van verwijtbaarheid in die zin dat voor verrekening eerder grond bestaat naarmate de aansprakelijke persoon minder verwijt van het schade brengende feit kan worden gemaakt.

Erkend moet worden dat bovenstaande criteria ook bij letselschades niet altijd klip en klaar zijn, waar het gaat om het antwoord op de vraag of in bepaalde zaken wel of niet en in welke mate verrekend moet worden. Maar ze hebben wel meer duidelijkheid verschaft. Ze gelden volgens de Hoge Raad echter niet, althans niet een op een, voor overlijdensschades.

Opgemerkt wordt nog dat in geval van schadevergoeding bij overlijden (art. 6:108 BW) een genoten voordeel als regel steeds in aanmerking zal moeten worden genomen, gelet op de in dat voorschrift besloten liggende behoeftigheidsmaatstaf.

Terug naar de overlijdensschade. Een markant voorbeeld van beperkt verrekenen vond plaats daags voor het Kwidama-arrest, namelijk in het arrest van het Hof Amsterdam 3 februari 2000 (Elvia/Smit). Daar bleef een deel van de uitkering van de levensverzekering buiten de verreke-

ning, omdat deze werd gekwalificeerd als vergoeding voor ‘immateriële schade’. Tegen dat arrest is geen cassatie ingesteld en het is dus in stand gebleven. Daarnaast komt het in de praktijk ook voor dat bepaalde voordelen buiten de berekening worden gelaten ter compensatie van niet voor vergoeding in aanmerking komende kosten, alsmede bij eigen schuld.

Indien het Wetsvoorstel Zorg- en affectieschade (ingediend 27 mei 2014, zie ook par. 1.2) wordt aangenomen, dan zal niet heel snel meer kunnen worden aangenomen dat een sommenuitkering ziet op niet-vergoed smartengeld. De wet voorziet namelijk dat er een recht op smartengeld wordt toegekend aan de nabestaanden. Maar zolang de wet er nog niet is, is het arrest Elvia/Smit onverminderd van toepassing. En als de wet wel wordt aangenomen, dan kan een nabestaande blijven betogen dat de wet niet voldoende heeft voorzien in de compensatie van zijn immateriële schade. De vergoedingen die de wet toekent, zijn immers niet heel royaal en lopen sterk achter bij vergoedingen voor de wat zwaardere letsels. Een slachtoffer kan betogen dat het verlies van bijvoorbeeld een kind toch nauwelijks wordt gecompenseerd door de wettelijke bedragen. Het is dan aan de rechter of partijen om te bezien of verrekening wel of niet redelijk is.

Welke andere zaken spelen een rol bij de beoordeling van het antwoord op de vraag of verrekening op zijn plaats is?

Bij een op het concrete geval toegesneden benadering kan worden gelet op de navolgende factoren:

1. de vraag wie de premie heeft betaald;
2. de omvang van de behoefte en van de verzekeringsuitkering in relatie tot de betaalde premie;
3. de aard van de aansprakelijkheid en de mate van schuld van de laedens; en
4. doel en strekking van de verzekering;
5. eigen schuld: bij gedeeltelijke aansprakelijkheid (dus bijvoorbeeld 25% eigen schuld), ziet de uitkering uit sommenverzekering eerst op het niet-vergoede gedeelte van de schade. Pas daarna komt mogelijke voordeelsverrekening aan de orde.

Een korte toelichting op deze vijf punten.

1. Is de premie bijvoorbeeld betaald door een derde, dan zal verrekening eerder redelijk zijn dan wanneer de premie door het gezin zelf is opgehoest. Het is nogal wrang om de laedens (althans volledig) te laten profiteren van de premiebetaling door de gelaedeerden zelf.
2. Is de behoefte zéér groot, dan kan daarin een reden worden gevonden om acht te slaan op een sommenverzekering. Gaat het om een beperkte premie (hetzij omdat deze op zich beperkt is, dan wel omdat het ongeval korte tijd na het afsluiten van de verzekering plaatsvond), dan is wellicht minder evident of er klemmende gronden van billijkheid bestaan om te verrekenen.
3. De aard van de aansprakelijkheid lijkt evenzeer van belang. Deze speelt op allerlei terreinen (zoals de omvang van de toerekening krachtens art. 6:98 BW, de billijkheidscorrectie van art. 6:101 lid 1 BW en de rechterlijke matiging van art. 6:109 BW) een rol. Bij een risicoaansprakelijkheid kan goed worden verdedigd dat voor benadeelden voldoende is gedaan door aansprakelijkheid in het leven te roepen. Voor een verdergaande bescherming (het oprekken van de toerekening, het voorbijzien aan sommenverzekeringen enz.) is dan niet aanstonds plaats. Deze opvatting is, zoals hiervoor onder 3.3 en 3.6 bleek,²⁸ in overeenstemming met die van de ontwerpers van het huidig BW. Aan de andere kant van het spectrum (de laedens valt een ernstig verwijt te maken) geldt het tegenovergestelde. Dan is er alle reden voor bijzondere compassie met en bescherming van de benadeelden. Het zou wenselijk zijn als, ter voorkoming van willekeur, de branche of de rechtspraak hierin richtlijnen geeft.
4. Het verdisconteren van doel en strekking van de verzekeringsovereenkomst is eveneens in overeenstemming met de gedachten die aan het huidig BW ten grondslag liggen en die in de doctrine worden voorgestaan. Zag de verzekering op wat extra geld ter overbrugging van een periode, of als tegemoetkoming is de emotionele schade, dan is voor verrekening geen of minder plaats. Hoe meer de uitkering ziet op vergoeding van de schade wegens het overlijden, en in dat geval: hoe hoger het bedrag dat uitgekeerd wordt, hoe eerder het redelijk is de uitkering geheel of grotendeels te verrekenen.

---

²⁸ Zie het Kwidama-arrest, noot 26.

5. Dit ligt ook in de rede. Een dergelijke verzekering wordt afgesloten met als doel om in geval van overlijden het gezin er kortere of langere tijd doorheen te helpen, ongeacht enige schuldvraag. Dan dient die gedachte en dat doel niet te worden ‘vervuild’ met de discussie over de eigen schuld die in het kader van de aansprakelijkheidsverzekering speelt. Alle in het kader van deze Notitie geraadpleegde partijen waren dit zonder meer met elkaar eens.

Samenvatting en enkele conclusies

Hoe dient men verder nu precies met deze discussie om te gaan? Als Denktank zijn wij er (nog) niet uit. Dat hoeft ook niet nu in de nieuwe benadering – overigens net als in de huidige praktijk – ruimte is om wel of niet aan voordeelsverrekening te doen. Wel lijkt het ons goed het denken wat verder te helpen.

We onderscheiden drie soorten voordelen.

- *Type 1: geen discussie, gewoon verrekenen*
Dit zijn de voordelen die periodiek terugkomen, zoals uitkeringen, belastingvoordeel, vermindering periodieke uitgaven. Deze worden in de nieuwe benadering van de berekening opgenomen en behoeven dus geen behandeling (meer).
- *Type 2: geen discussie, alleen werkelijk genoten voordeel verrekenen*
Sommige eenmalige uitkeringen, zouden ook zonder ongeval ooit tot uitkering zijn gekomen. Denk hierbij aan een gecombineerde levensverzekering met spaarcomponent. Deze vorm van voordeel is wat uitkering betreft geen daadwerkelijk voordeel en zou toch gekomen zijn. Het verschil is alleen dat het voordeel nu eerder komt; het voordeel zit hem in het feit dat er gedurende de rest van de looptijd geen inleg meer hoeft te worden betaald. Vaak is een dergelijke constructie gekoppeld aan bijv. een hypotheek. Als voordeel is dan alleen het vroegtijdig aflossen met de daarbij behorende verminderde hypotheek(rente) een voordeel, niet het aflossen als zodanig. In deze situatie is het verrekenen van de uitkering dan ook niet juist. Wel kan het voordeel van de weggevallen inleg als periodiek voordeel in de berekening worden meegenomen in de kolommen. Deze uitkeringen

horen dus eigenlijk niet thuis onder type 2 maar onder type 1. Indien zich een dergelijke situatie voordoet, zal de mate van periodiek voordeel moeten worden bepaald en in de kolommen moeten worden ingebracht.

- *Type 3: discussie, tot op zekere hoogte*

Bij andere eenmalige uitkeringen die volledig afhankelijk zijn van het overlijden, zoals een overlijdensrisicoverzekering, een ongevalverzekering enz., speelt niet dat ze anders wellicht ook tot uitkering zouden zijn gekomen, zoals bij type 2. Volgens de Hoge Raad is er in beginsel geen reden deze uitkeringen niet te verrekenen met de integrale schade. Maar zoals we hiervoor hebben gezien, zijn er toch omstandigheden denkbaar waarbij de redelijkheid en billijkheid aan volledige verrekening in de weg staan. Verrekenen tenzij, dus.

Wat nu te doen met voordelen bij het berekenen van de schadevergoeding volgens de nieuwe methodiek?

Periodieke voordelen zoals uitkeringen (type 1-voordelen) dienen in de economische eenheid (kolommen) te worden opgenomen. Opgekomen voordelen die zonder ongeval niet zouden zijn ontstaan (type 3-voordelen), kunnen integraal worden verrekend met de totale schadevergoeding, tenzij redelijkheid en billijkheid hieraan in de weg staan. Opgekomen voordelen die op enig moment zonder ongeval ook zouden zijn opgekomen (type 2), zijn primair geen verrekenbare voordelen. Als zij leiden tot tijdelijk voordeel, kan dat meegenomen worden in de daarvoor bestemde kolommen in de nieuwe berekeningswijze.

Indien sprake is van niet-periodiek mee te nemen voordelen, dienen deze na de verdeling in de berekening meegenomen te worden. Eerst dient te worden onderzocht of het voordeel überhaupt wel in de berekening mag worden betrokken, of dat het buiten beschouwing dient te worden gelaten (zie hierboven). Ook kan ervoor worden gekozen het voordeel deels wel, deels niet te verrekenen.

In dit verband (deels niet verrekenen) is er wel voor gepleit om bij wijze van *hard and fast rule* altijd een vast, forfaitair te bepalen bedrag vrij te

laten. Dit om de altijd lastige discussies te voorkomen en de transactiekosten daarmee verder te beperken. Dit bedrag zou dan mede kunnen worden gezien als de kosten die gepaard gaan met het wennen aan de nieuwe situatie en het opnieuw vorm geven van de toekomst. Kosten die niet als schade zijn op te voeren, maar in de praktijk wel blijken te spelen. Dit noemt men ook wel transitiekosten.

De wens bestaat binnen de Denktank om dit te normeren, maar het ligt meer op de weg van de Werkgroep Normering van De Letselschade Raad.

Indien een voordeel in aanmerking wordt genomen, kan worden bekeken aan wie dit toebehoort, waarna het bedrag op de schadevergoeding (al dan niet na verdeling, zoals beschreven in par. 5.5.2)²⁹ in mindering wordt gebracht. Daarbij is de Denktank de mening toegedaan dat het de voorkeur verdient de schade namens het gezin te vorderen en ook de verrekening op de aldus berekende schade toe te passen.

3.1.5 *Veranderde rolpatronen, zorg- en huishoudelijke taken*

Er moet duidelijkheid komen hoe om te gaan met de (mede door de veranderde rolpatronen) zorg- en huishoudelijke taken van de overledene, zowel het huishouden sec betreffend als klusjes in en om het huis.

In dit verband wordt nog eens verwezen naar Pruisken/Organice,³⁰ Philip Morris/Bolink³¹ en Bakkum/Achmea³² en hetgeen hiervoor onder 2³³ werd beschreven. De Hoge Raad vindt dat in beginsel de inkomensschade van de nabestaande die deze lijdt door zorgtaken over te nemen, betrokken dient te worden bij de berekening van de omvang van de 108-schade. Wat hier ook van zij: in de nieuwe benadering kan op deze discussie gemakkelijk ingesprongen worden.

²⁹ Zie p. 63.

³⁰ HR 16 december 2005, HR:2005:AU6089, *NJ* 2008, 186 m.nt. J.B.M. Vranken (Pruisken/Organice).

³¹ HR 10 april 2009, HR:2009:BG8781, *NJ* 2009, 386 m.nt. J.B.M. Vranken (Philip Morris/Bolink).

³² HR 11 juli 2008, HR:2008:BC9365, *NJ* 2009, 385 m.nt. J.B.M. Vranken (Bakkum/Achmea).

³³ Zie hoofdstuk 2, p. 19-25.

3.2 Oplossingen

In de voorgestelde nieuwe rekenmethodiek wordt met name gekeken naar de besparing van de weggevalen partner. Daarvoor moet wel eerst in kaart worden gebracht wat het gezinsinkomen is. Het inkomen van de weduwnaar/weduwe moet dus ook in de nieuwe benadering berekend en meegenomen worden. De hiervoor genoemde discussies kunnen op elke gewenste manier worden aangepakt. Wetswijziging is niet nodig.

4 Onderzoek weggefallen normatieve uitgaven bij overlijden

4.1 Inleiding

De kernvraag die de Denktank stelde, is: wat verbruikt een volwassene binnen het gezin respectievelijk wat bespaart elk gezin als een volwassene overlijdt? Knelpunten hierbij zijn: wat vergelijk je met elkaar en welk cijfermateriaal gebruik je daarvoor?

Voorop staat dat het altijd het beste is om het bestedingspatroon zo specifiek mogelijk te onderzoeken binnen de huishouding waar het overlijden zich voordoet. Aan de hand van het netto gezinsinkomen kan dan worden bepaald wat de overledene aan zichzelf uitgaf respectievelijk welke normatieve uitgaven weggefallen. Al snel werd geconstateerd dat het zoeken naar de weggefallen normatieve uitgaven als gevolg van het weggefallen van één van de gezinsleden wordt bemoeilijkt door het ontbreken van de specifieke informatie over de bestedingen van een volwassene binnen het gezin.

Omdat een specifieke zaak nooit maatgevend kan zijn voor alle zaken dan wel het algemene gebruik is, is na de algemene beschouwingen nader onderzocht welke algemene bronnen in ons land bestaan om meer specifiek zicht op de bestedingen te krijgen. Op deze manier valt dan een algemeen model te ontwerpen, waar een specifieke zaak mogelijk (op onderdelen) van kan afwijken.

Het belangrijkste is dat in het nieuw te ontwikkelen systeem in de ‘80:20 regel’ (toepasbaar in 80% van de gezinnen) een percentage wordt gevonden dat in de meeste gevallen en zonder verdere discussie kan worden toegepast. Kortom de kosten waarvan kan worden gesteld dat deze direct en uitsluitend aan de overledene kunnen worden toegerekend.

Na eerst als Denktank een onderzoek te hebben gedaan is uiteindelijk door de Denktank, het PIV, de LSA en ASP, onder auspiciën van De Letselschade Raad, opdracht aan het Nibud verstrekt om de Weggefallen

Normatieve Uitgaven te berekenen als percentage van het inkomen, het overlijden weg gedacht.

Het volledige rapport van het Nibud treft u als bijlage bij deze Notitie aan.

4.2 Staffel Nibud

Het Nibud heeft naar aanleiding van het onderzoek een staffel opgesteld waaruit het percentage Weggevallen Normatieve Uitgaven blijkt. Deze ziet er als volgt uit.

Huishoud-samenstelling	€ 24.000	€ 36.000	€ 48.000	€ 60.000	€ 72.000	€ 84.000	€ 96.000
Paar zonder kinderen	28,1%	27,4%	23,9%	21,7%	20,3%	19,3%	18,5%
Paar met 1 kind onder de 13 jaar	20,9%	19,9%	17,8%	16,3%	15,2%	14,5%	13,9%
Paar met 1 kind van 13 jaar of ouder	20,3%	18,4%	16,7%	15,1%	14,1%	13,4%	12,9%
Paar met 2 kinderen onder de 13 jaar	20,2%	17,8%	16,1%	14,7%	13,7%	12,9%	12,7%
Paar met 2 kinderen, waarvan 1 jonger is dan 13 jaar en 1 13 jaar of ouder is	19,7%	16,6%	15,2%	13,7%	12,7%	12,0%	11,5%
Paar met 2 kinderen van 13 jaar of ouder	19,3%	15,7%	14,7%	13,2%	12,1%	11,5%	10,9%
Paar met 3 kinderen onder de 13 jaar	21,2%	17,2%	15,6%	14,0%	12,9%	12,2%	11,6%
Paar met 3 kinderen, waarvan 2 jonger dan 13 jaar en 1 13 jaar of ouder	21,3%	16,6%	15,4%	13,7%	12,6%	11,8%	11,3%
Paar met 3 kinderen, waarvan 1 jonger dan 13 jaar en 2 13 jaar of ouder	21,5%	16,2%	15,2%	13,5%	12,4%	11,6%	11,0%
Paar met 3 kinderen van 13 jaar of ouder	21,7%	15,7%	15,1%	13,4%	12,2%	11,4%	10,8%

De percentages in de nevenstaande tabel kunnen worden gebruikt om vast te stellen welke uitgaven wegvallen, als percentage van het besteedbaar inkomen, wanneer een volwassene binnen het huishouden overlijdt.

Indien het besteedbaar inkomen minder is dan € 24.000, dan dienen de percentages uit de kolom bij een inkomen van € 24.000 te worden gehanteerd. Bij een inkomen dat ligt tussen de inkomens die staan in de bovenste rij, dient geïnterpoleerd te worden. Bijvoorbeeld bij een besteedbaar inkomen van € 56.000 per jaar geldt bij twee volwassenen een percentage van 22,4% ($2/3 \cdot 21,7\% + 1/3 \cdot 23,9\%$). Het berekende WNU-percentage dient dus afgerond te worden op een veelvoud van 0,10%. Bij een inkomen van meer dan € 96.000 per jaar gelden de percentages uit de kolom bijbehorende bij een inkomen van € 96.000.

5 Toelichting nieuw rekenmodel overlijdensschade

5.1 Inleiding

Tijdens de eerste bespreking van de Denktank Overlijdensschade op 29 oktober 2009 werd, door de toen aanwezigen, vastgesteld dat de rekenmethodiek in overlijdensschade zoals deze sinds ongeveer het midden van de jaren zestig van de vorige eeuw wordt gebruikt, herziening behoeft, omdat die systematiek niet meer past in de huidige tijd. Bovendien zijn de deelnemers van mening dat het model niet transparant is en vooral dat het niet (meer) kan worden uitgelegd.

Na de eerste bijeenkomst zijn geregeld overlegbijeenkomsten georganiseerd, waarbij aanvankelijk de opdracht gold om *out of the box* te denken. Hieruit werd door eenieder een door haar of hem gewenste methode in woorden omschreven.

Na de positieve beantwoording van de voorvraag dat artikel 6:108 BW het toelaat om ‘het rekenmodel’ te wijzigen, werd met de grootste gemene deler van de gewenste methoden nader onderzoek verricht naar de uitgaven die in geval van overlijden in de meeste gevallen wegvallen.

De voorlopige uitkomst van het onderzoek werd meermalen besproken en daaruit kwam de tabel ‘Weggevallen Normatieve Uitgaven’, verder te noemen de WNU, voort.

5.2 De aanleiding voor de verandering

De aanleiding om te bezien of het mogelijk is om een ander en een aan de huidige tijd aangepast model voor de berekening van de overlijdensschade te zoeken, is een roep uit de markt om vernieuwing en vooral transparantie.³⁴

³⁴ Zie bijv. de artikelen in het themanummer ‘Overlijdensschade’ van het tijdschrift *Verkeersrecht: VR* 2008, p. 297-332 en M.J. Neeser, ‘Overlijdensschade 21^e eeuw, een update’, *VR* 2009, p. 361-367.

Om de roep om verandering goed te kunnen begrijpen is het noodzakelijk om het bestaande rekenmodel kort te bespreken. Het bestaande model voor de berekening van de overlijdensschade is gebaseerd op de ‘Budgettaire Methode’ en wordt omschreven door Mok in 1965.³⁵

5.2.1 *Het bestaande model*

De ‘Budgettaire Methode’ die Mok omschrijft, wordt tot in de 21^e eeuw gebruikt, zij het dat er in de benamingen en de toepassing kleine moderniseringen werden aangebracht. Het is goed om de rekenmethodiek eerst kort te bespreken.

5.2.1.1 *Het verbruiksinkomen, verdeling in vaste en variabele uitgaven*

Het model gaat uit van het ‘verbruiksinkomen’, bestaande uit het bruto inkomen uit arbeid dat is verminderd met de door de overledene verschuldigde pensioenpremie, premies AOW, AWW en AKW, persoonlijke verplichtingen en inkomsten- of loonbelasting.

Later is het verbruiksinkomen in de praktijk aangeduid met netto consumptief (gezins)inkomen.³⁶

Vervolgens wordt in dit model een verschil gemaakt tussen vaste uitgaven/lasten en andere, variabele, uitgaven. Van de vaste uitgaven wordt verondersteld dat zij niet, althans niet noemenswaard, veranderen door het overlijden van een volwassene.

Na aftrek van de vaste lasten van het verbruiksinkomen resteren de variabele uitgaven/lasten die met behulp van de ‘Amsterdamse Schaal’ aan alle afzonderlijke gezinsleden (inclusief de overledene) worden toegerekend.³⁷

---

35 L. Mok, ‘Berekeningsmethoden van schadevergoeding krachtens art. 1406 BW’, *VR* 1965/4, p. 73-80.

36 HR 10 april 2009, HR:2009:BG8781, *NJ* 2009, 386 m.nt. J.B.M. Vranken (Phillip Morris/Bolink), punt 2.6 conclusie AG.

37 Als voorbeeld gelden: kind van 6 jaar 0,5 verbruikseenheden (VE), meisjes en vrouwen vanaf 14 jaar 0,9 VE en mannen van 15 jaar en ouder 1 VE.

De achtergeblevene krijgt zijn/haar aandeel in de variabele uitgaven en de vaste lasten toebedeeld en de andere gezinsleden hun aandeel in de variabele uitgaven. Dit wordt later omschreven als de ‘behoefte’ aan levensonderhoud.³⁸

5.2.1.2 *Berekening van de werkelijke schade*

Voor het vaststellen van de werkelijke schade omschrijft Mok vervolgens dat de schade van jaar tot jaar wordt berekend tot het moment dat de overledene waarschijnlijk niet meer, door arbeid, in het levensonderhoud van zijn gezin zou hebben voorzien.

Van jaar tot jaar worden op deze schade in mindering gebracht de inkomsten van het gelaedeerde gezin, waarop door het overlijden recht is verkregen. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen de algemene voorzieningen in de vorm van nabestaandenpensioenen en eenmalige uitkeringen uit, al dan niet particuliere, voorzieningen.

5.2.1.3 *De financiële gevolgen*

Het toepassen van de hiervoor besproken methode leidt er in financiële zin toe dat de schade het verschil is tussen het (netto) inkomen zonder overlijden en de (netto) inkomsten als gevolg van het overlijden, waar de verbruikseenheden van de overledene op in mindering komen. In feite dus een gecompliceerde weg naar de weggevallen uitgaven als gevolg van het overlijden.

5.2.2 *De knelpunten in het bestaande model*

In het bestaande model zijn in de loop van de jaren de nodige knelpunten ontstaan. De belangrijkste daarvan zijn:

- De vrouw is gaan werken
- De vaste lasten zijn lang niet allemaal meer vast

---

³⁸ Zie onder meer L.H. Pals, *Onrechtmatige doodslag: van beperkte naar volledige schadevergoeding* (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1983, p. 124-125.

- De vaste lasten worden verdeeld over alle nabestaanden
- De uitkomst van de berekening is variabel

5.2.2.1 *De werkende vrouw*

Vanaf ongeveer het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw komt het steeds meer voor dat de vrouw is gaan werken. Toen de bestaande methode werd geïntroduceerd, werd de overlijdensschade alleen maar benaderd vanuit de kostwinner. Een kleine kentering ontstond in het Tijsterman/Hony-arrest waar de verzorging in natura onderdeel van de procedure vormde en een serieuze plaats ging innemen bij de vaststelling van de overlijdensschade.³⁹

De kernvraag wat te doen met het (arbeids)inkomen van de partner, is nooit goed beantwoord. In de praktijk is men wel steeds meer uitgegaan van het gezinsinkomen.⁴⁰ Mok was er destijds helder in en noemde alleen het inkomen van de kostwinner voor de situatie zonder overlijden en de inkomsten van de nabestaanden als gevolg van het overlijden voor de situatie met overlijden. Andere inkomsten liet hij weg, of ze waren er simpelweg niet.

Het probleem bij het voorgaande is dat huishoudens in de loop van de tijd hun uitgavenpatronen, waaronder ook de vaste lasten, zijn gaan baseren op de inkomens van in ieder geval de levenspartners. De manier waarop het inkomen van de partner zonder en met overlijden wordt behandeld bij de vaststelling van de schade, is wisselend. Er bestaat geen richtlijn voor, ook niet in de rechtspraak.

5.2.2.2 *De vaste lasten worden variabel*

In de tijd van Mok gold dat de als zodanig door hem aangeduide vaste lasten niet, althans niet noemenswaard, veranderen door het overlijden van de kostwinner.

---

39 HR 5 juni 1981, HR:1981:AG4203, NJ 1982, 221 m.nt. C.J.H. Brunner (Tijsterman/Hony).

40 Zie onder meer HR 10 april 2009, HR:2009:BG8781, NJ 2009, 386 m.nt. J.B.M. Vranken (Phillip Morris/Bolink), punt 2.6 conclusie AG.

In veel, zo niet de meeste, gevallen blijkt dat de huishuur tegenwoordig plaats heeft gemaakt voor een hypothecaire lening. Veel van dit soort leningen worden geheel of gedeeltelijk ingelost op basis van overlijdensrisicoverzekeringen. De minder verschuldigde rente is noemenswaard geworden. Verder komt het in de hedendaagse praktijk veel voor dat er discussie ontstaat over andere vaste lasten die voor een deel een variabel karakter hebben, vooral voor wat betreft de gebruikskosten. De originele bedoeling van het aanmerken van vaste lasten is daarmee verdwenen.

5.2.2.3 *De vaste lasten worden verdeeld*

Sinds 1992 is aan de toch al wijzigende gebeurtenissen nog een complicerende factor voor het bestaande rekenmodel toegevoegd. De Hoge Raad bepaalde dat de vaste lasten moeten worden toegerekend aan de weduwe en de kinderen, met als voorkeursverdeling 2:1 vanwege de woonlasten.⁴¹

Hierdoor kan het voorkomen dat er schade ontstaat bij de kinderen en (zeer grote) overschotten bij de nabestaande partner, een beetje afhankelijk van het aantal kinderen.

5.2.2.4 *De variabele uitkomst van de berekening*

Door vooral de hiervoor besproken gewijzigde omstandigheden, zowel in de ontwikkelingen van alle dag als de rechtspraak, is de berekening van de overlijdensschade erg abstract geworden. De uitkomst van de schadeberekening is variabel geworden op basis van de gekozen rekenkundige uitgangspunten en niet meer op basis van de uitgangspunten voordat er gerekend wordt. Een kleine draai aan de knoppen geeft een geheel andere uitkomst en een antwoord op de vraag wat nu de werkelijke schade is, is ver te zoeken.⁴²

41 HR 21 februari 1992, HR:1992:ZC0514, NJ 1992, 339 (Reinders/Delta Lloyd).

42 M.J. Neeser, 'Overlijdensschade 21^e eeuw, een update', *VR* 2009, p. 361-367.

Velen kunnen zelf niet (meer) uitleggen hoe het systeem werkt en waarom de uitkomst x of y is.⁴³

5.3 Het nieuwe model: de grootste gemene deler

Uit het overleg van de Denktank is naar voren gekomen dat het nieuwe model in het merendeel van de overlijdensschades moet kunnen worden toegepast. Over drie zaken bestond volledige overeenstemming:

- Het gezin is een economische eenheid.
- Het netto besteedbare (consumptieve) gezinsinkomen is zonder en met overlijden de basis voor de berekening.
- Door het overlijden weggevallen uitgaven van de overledene komen in mindering op het netto besteedbare gezinsinkomen ter bepaling van de behoefte aan levensonderhoud.

5.3.1 De nieuwe methodiek

Uitgaande van de drie pijlers die hiervoor werden genoemd, is een nieuw rekenmodel ontwikkeld dat rekening houdt met het huidige en toekomstige gezinsleven en dat zeer transparant en neutraal is. Het werkt als volgt:

1. Het netto gezinsinkomen zonder overlijden wordt verminderd met een vastgesteld percentage dat afhankelijk is van het gezinsinkomen, het aantal gezinsleden en de leeftijd van de kinderen zonder overlijden.
2. Het netto gezinsinkomen met overlijden wordt verhoogd met andere weggevallen uitgaven (WU) en wordt verminderd met bijgekomen uitgaven (BU).
3. Het verschil tussen uitkomst van 1 en van 2 vormt de jaarschade.

De berekening van de schade van jaar tot jaar is af te lezen uit tabel 1 op pagina 49.

---

43 Zie onder andere de artikelen in het themanummer 'Overlijdensschade' van het tijdschrift *Verkeersrecht: VR* 2008, p. 297-332.

Tabel 1: Berekening van de schade volgens de nieuwe methodiek

kolom 1	kolom 2			kolom 3	kolom 4		kolom 5	kolom 6	kolom 7	kolom 8	kolom 9						
	Jaar	Volw	kind1		kind2	cons.ink gezin						weggevalle normat.uitg. (WNU)	behoefte gezin	cons.ink gezin	WU	BU	schade gezin
			1-1-2001 leeftijd		1-1-1999 leeftijd												
2011	2	10	12	36.000	17,80%	6.408	29.592	20.000	-	-	9.592						
2012	2	11	13	36.000	16,60%	5.976	30.024	20.000	-	-	10.024						
2013	2	12	14	36.000	16,60%	5.976	30.024	20.000	-	-	10.024						
2014	2	13	15	36.000	15,70%	5.652	30.348	20.000	-	-	10.348						
2015	2	14	16	36.000	15,70%	5.652	30.348	25.000	-	-	5.348						
2016	2	15	17	36.000	15,70%	5.652	30.348	25.000	-	-	5.348						
2017	2	16	18	36.000	15,70%	5.652	30.348	25.000	-	-	5.348						
2018	2	17	19	36.000	15,70%	5.652	30.348	25.000	-	-	5.348						
2019	2	18	20	36.000	15,70%	5.652	30.348	25.000	-	-	5.348						
2020	2	19		36.000	18,40%	6.624	29.376	25.000	-	-	4.376						
2021	2	20		36.000	18,40%	6.624	29.376	25.000	-	-	4.376						
2022	2			36.000	27,40%	9.864	26.136	25.000	-	-	1.136						
enz.	-																

De kolommen 3 en 6 en de kolommen 7 en 8 in deze tabel worden beïnvloed door de specifieke omstandigheden in een bepaalde zaak. De overige kolommen zijn vaststaand en kunnen niet worden beïnvloed, omdat het om feitelijke gegevens gaat dan wel omdat dit het rekenmodel is.

5.3.2 Toelichting bij de methodiek

De kolommen 1 en 2 betreffen de basisgegevens en de kolommen 5 en 9 zijn uiteraard de resultanten van de voorgaande kolommen. Bij de kolommen 3 en 6, kolom 4 en de kolommen 7 en 8 behoort een nadere toelichting.

5.3.2.1 Netto (consumptief) gezinsinkomen van de economische eenheid (kolom 3 en 5)

De basis voor de berekening van de overlijdensschade vormt het totale netto besteedbare en consumptieve gezinsinkomen. Dit geldt zowel voor

het gezinsinkomen zonder overlijden als voor het gezinsinkomen met overlijden.

Er is gekozen voor dezelfde leidraad als die het Nibud hanteert voor het netto besteedbare (gezins)inkomen. Deze keuze is gemaakt vanwege de zuiverheid van de vergelijkingen. Immers de van dit netto inkomen afgeleide uitgaven worden gebruikt voor het berekenen van de ‘weggefallen normatieve uitgaven’. Bovendien sluit de ruime inkomensomschrijving nauwkeurig aan bij de opvattingen omtrent het netto consumptieve gezinsinkomen in overlijdensschades. Wat exact onder het netto inkomen (conform Nibud) verstaan wordt, wordt behandeld in paragraaf 6.2.

5.3.2.2 Weggefallen Normatieve Uitgaven (WNU) (kolom 4)

In de Denktank is eerst onderzoek verricht naar het verbruik van een volwassene binnen het gezin en daaraan gekoppeld welke uitgaven voor het gezin (dus) altijd weggefallen als een volwassene overlijdt. Naar aanleiding van de consultatierondes is door de Denktank, het PIV, de LSA en ASP, onder auspiciën van De Letselschade Raad, opdracht aan het Nibud verstrekt om de Weggefallen Normatieve Uitgaven te berekenen.

5.3.2.3 Weggefallen Uitgaven en Bijgekomen Uitgaven (WU en BU) (kolommen 7 en 8)

In het nieuwe rekenmodel zijn twee kolommen ontworpen, waarbinnen partijen de mogelijkheid hebben om bijzondere gebeurtenissen in de berekening te verwerken. Dit zijn de kolommen Weggefallen en Bijgekomen Uitgaven, aan te duiden als WU en BU. Op deze manier hebben partijen veel bewegingsvrijheid voor de berekening van de jaarlijkse schade, terwijl de eenvoud en de transparantie van de berekening in stand blijft.

De kolom WU is bedoeld voor uitgaven die, naast de WNU, extra minder zijn geworden of extra zijn weggefallen na het overlijden en dus het gezinsbudget na overlijden verhogen. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan het afnemen van de hypotheekrente als gevolg van gehele of gedeeltelijke aflossing van een hypothecaire lening, het weggefallen van een tweede auto of de speciale hobby van de overledene.

De kolom BU is bedoeld voor uitgaven die na het overlijden juist erbij zijn gekomen en dus het gezinsbudget na overlijden verlagen. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan extra kosten van kinderopvang (zoals BSO), huishoudelijke hulp, zelfwerkzaamheid of verhoging van de hypothecaire lening voor de financiering van onderhoud aan de woning.

5.3.3 *Brede toepasselijkheid en bijzondere omstandigheden*

Het nieuwe rekenmodel biedt ook de mogelijkheid om bijzondere omstandigheid te verwerken, zonder dat veel kunstgrepen behoeven te worden gepleegd.

Een nogal eens voorkomende omstandigheid is een uitwonend stude-rend kind, waarvoor een bepaald bedrag per maand ten laste van het gezinsbudget wordt betaald. Een dergelijk kind valt niet binnen het ‘normale’ gezin en zowel dat kind (voor de berekening van de WNU) als de maandelijkse uitgaven aan dat kind (die in mindering komen op het netto gezinsinkomen) blijven buiten het berekeningsmodel. De schade van dat kind kan afzonderlijk worden vastgesteld.

Dezelfde methodiek zou kunnen gelden voor de aanspraken van kinde-ren uit een eerdere samenleving waarvoor alimentatie wordt betaald of een huishouding met een ernstig gehandicapt gezinslid.

Uiteraard is het van belang dat er een nadere toelichting door partijen wordt gegeven bij de kolommen 3 en 6 voor wat betreft het inkomen en bij de kolommen 7 en 8 voor wat betreft overige weggevallen en bijkomende kosten. Wat dat betreft wijkt de overlijdensschade dan niet meer (wezenlijk) af van de letselschade die net zo transparant en begrijpelijk is, uiteraard afgezien van de complexiteit van de materie zelf.

5.3.4 *Uitzonderingen*

Het nieuwe rekenmodel zal naar verwachting in meer dan 95% van de overlijdensschades kunnen worden toegepast.

De doelgroep voor deze methodiek is het twee-oudergezin. Dit is gebleken na het onderzoek van het Nibud, waarbij geen percentages voor een-oudergezinnen geproduceerd kunnen worden.

Er zullen echter altijd gevallen blijven die vanwege bijzondere omstandigheden niet meer volgens de hoofdregel kunnen worden berekend.

Met name zou kunnen worden gedacht aan overlijden van beide ouders, omdat de WNU slechts rekening houdt met het overlijden van één van de ouders.

Ook het overlijden van een alleenstaande ouder, waarbij het kind door een bijvoorbeeld een derde opgevangen zal worden, zal speciale aandacht verdienen. Te denken valt aan de situatie dat een familielid de kinderen in huis neemt, de eigen baan opzegt en zelfs misschien wel verhuist om de kinderen onderdak te geven.

Voor dit soort situaties zal er altijd een op de zaak toegespitste, handmatige berekening vervaardigd moeten worden. Dit is in geen enkel model te vangen, laat staan te normeren.

5.4 Het nieuwe model: rekenvoorbeelden

Er werden twee voorbeeldberekeningen vervaardigd. Voor beide berekeningen geldt dat de netto inkomens zonder en met overlijden een gegeven zijn. In beide berekeningen betreft de WU het wegvallen van € 5.040 aan hypotheekrente en de BU € 2.500 extra kosten van kinderopvang tot 13 jaar van het jongste kind. Daarnaast is sprake van € 2.500 bijkomende kosten wegens de huishoudelijke verzorging die de overledene verstrekke.

WU		
hypotheek 50%	€	5.040,00
op 65-jarige leeftijd ZO ook 50%		geen voordeel meer

BU		
kinderopvang tbv inkomen	€	2.500,00
huishoudelijke verzorging	€	2.500,00

In de eerste berekening gaat het om een gezin met vader, moeder en twee thuiswonende kinderen. In de tweede berekening gaat om het een gezin met vader, moeder, een thuiswonend en een uitwonend kind. In beide rekenvoorbeelden is uitgegaan van een looptijd van de schade van de kinderen tot en met 23 jaar.

De netto inkomens *zonder ongeval* zijn als volgt:

ZO	€	vanaf
cons. ink. partner 1 (geb. 1970)	28.000	2011
uit loondienst	35.000	2020
uit loondienst	37.000	2030
pensioen	25.900	2035
€		vanaf
cons. ink. partner 2 (geb. 1970)	14.000	2011
uit loondienst	17.500	2020
uit loondienst	18.500	2030
pensioen	12.950	2035

De netto inkomens *na ongeval* zijn als volgt:

NO	€	vanaf
ons. ink. partner 2 (geb. 1970)	14.000	2011
uit loondienst	17.500	2020
uit loondienst	18.500	2030
pensioen	12.950	2035
nabestaandenpensioen		€
partner 2	13.720	2011
per kind	3.920	2011
ANW	2.064	2011

5.4.1 Gezin met twee thuiswonende kinderen

In tabel 2 is de berekening weergegeven voor een gezin met twee thuiswonende kinderen. De geboortedata van de kinderen zijn 1 januari 2001 en 1 januari 2008.

Tabel 2: Berekening van schade voor een gezin met 2 thuiswonende kinderen

kolom 1 Jaar	kolom 2		kolom 3 cons.ink gezin ZO	kolom 4		kolom 5 behoefte gezin NO	kolom 6 cons.ink gezin NO	kolom 7 WU gezin NO	kolom 8 BU gezin NO	kolom 9 schade gezin NO	
	2 partners ovl ZO	kind1 1-1-2001 leeftijd ZO		kind2 1-1-2008 leeftijd ZO	weggeval normat.uitg. (WNU) NO						
2011	2	10	3	42.000	16,9%	7.098	34.902	37.624	5.040	5.000	2.762-
2012	2	11	4	42.000	16,9%	7.098	34.902	37.624	5.040	5.000	2.762-
2013	2	12	5	42.000	16,9%	7.098	34.902	37.624	5.040	5.000	2.762-
2014	2	13	6	42.000	15,9%	6.678	35.322	37.624	5.040	5.000	2.342-
2015	2	14	7	42.000	15,9%	6.678	35.322	37.624	5.040	5.000	2.342-
2016	2	15	8	42.000	15,9%	6.678	35.322	37.624	5.040	5.000	2.342-
2017	2	16	9	42.000	15,9%	6.678	35.322	37.624	5.040	5.000	2.342-
2018	2	17	10	42.000	15,9%	6.678	35.322	37.624	5.040	5.000	2.342-
2019	2	18	11	42.000	15,9%	6.678	35.322	37.624	5.040	5.000	2.342-
2020	2	19	12	52.500	14,6%	7.665	44.835	37.624	5.040	5.000	7.171
2021	2	20	13	52.500	14,1%	7.403	45.098	41.124	5.040	2.500	1.434
2022	2	21	14	52.500	14,1%	7.403	45.098	41.124	5.040	2.500	1.434
2023	2	22	15	52.500	14,1%	7.403	45.098	41.124	5.040	2.500	1.434
2024	2	23	16	52.500	14,1%	7.403	45.098	41.124	5.040	2.500	1.434
2025	2		17	52.500	14,1%	7.403	45.098	41.124	5.040	2.500	1.434
2026	2		18	52.500	16,1%	8.453	44.048	35.140	5.040	2.500	6.368
2027	2		19	52.500	16,1%	8.453	44.048	35.140	5.040	2.500	6.368
2028	2		20	52.500	16,1%	8.453	44.048	35.140	5.040	2.500	6.368
2029	2		21	52.500	16,1%	8.453	44.048	35.140	5.040	2.500	6.368
2030	2		22	55.500	15,6%	8.658	46.842	36.140	5.040	2.500	8.162
2031	2		23	55.500	15,6%	8.658	46.842	36.140	5.040	2.500	8.162
2032	2			55.500	22,4%	12.432	43.068	36.140	5.040	2.500	4.388
2033	2			55.500	22,4%	12.432	43.068	32.220	5.040	2.500	8.308
2034	2			55.500	22,4%	12.432	43.068	32.220	5.040	2.500	8.308
2035	2			38.850	26,6%	10.334	28.516	26.670		2.500	4.346
2036	2			38.850	26,6%	10.334	28.516	26.670		2.500	4.346
2037	2			38.850	26,6%	10.334	28.516	26.670		2.500	4.346
2038	2			38.850	26,6%	10.334	28.516	26.670		2.500	4.346
Totaal											72.182

Voor alle duidelijkheid wordt opgemerkt dat de bedragen van de jaarlijkse schade nominale bedragen zijn. De toekomstschaade werd (nog) niet gekapitaliseerd.

De bedragen in de grijze kolommen 3, 6, 7 en 8 zijn het resultaat van de rekenkundige bewerkingen van de uitgangspunten van partijen ten aanzien van het inkomensverloop en de bijkomende en weggevallen overige kosten die afhankelijk zijn van de omstandigheden van het gezin en/of de feitelijke situatie.

5.4.2 *Gezin met een thuiswonend en een studerend kind*

In tabel 3 op pagina 56 is de berekening weergegeven voor een gezin met een thuiswonend en een uitwonend, studerend kind. De geboortedata van de kinderen zijn 1 januari 1992 en 1 januari 2001. Het oudste kind woont niet meer thuis in verband met studie elders en er wordt maandelijks een bijdrage van € 100 aan dat kind betaald. Voor de overzichtelijkheid wordt dit bedrag apart in kolom 3 zichtbaar gemaakt. Normaal gesproken wordt een dergelijk bedrag verwerkt in de berekening van het netto gezinsinkomen.

Tabel 3: Berekening van schade voor een gezin met een thuiswonend en een studerend kind

kolom 1 Jaar	kolom 2			kolom 3			kolom 4	
	2 partners ovl ZO	kind1 1-1-1993 leeftijd ZO	kind2 1-1-1996 leeftijd ZO	cons.ink gezin ZO	kosten uitwonend kind1 ZO	cons.ink gezin ZO	weggevalen normat.uitg. (WNU)	
2011	2	18	15	42.000	1.200	40.800	17,7%	7.222
2012	2	19	16	42.000	1.200	40.800	17,7%	7.222
2013	2	20	17	42.000	1.200	40.800	17,7%	7.222
2014	2	21	18	42.000	1.200	40.800	17,7%	7.222
2015	2	22	19	42.000	1.200	40.800	17,7%	7.222
2016	2	23	20	42.000	1.200	40.800	17,7%	7.222
2017	2		21	42.000	1.200	40.800	17,7%	7.222
2018	2		22	42.000		42.000	17,5%	7.350
2019	2		23	42.000		42.000	17,5%	7.350
2020	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2021	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2022	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2023	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2024	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2025	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2026	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2027	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2028	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2029	2			52.500		52.500	23,1%	12.128
2030	2			55.500		55.500	22,4%	12.432
2031	2			55.500		55.500	22,4%	12.432
2032	2			55.500		55.500	22,4%	12.432
2033	2			55.500		55.500	22,4%	12.432
2034	2			55.500		55.500	22,4%	12.432
2035	2			38.850		38.850	26,6%	10.334
2036	2			38.850		38.850	26,6%	10.334
2037	2			38.850		38.850	26,6%	10.334
2038	2			38.850		38.850	26,6%	10.334
Totaal								

	kolom 5		kolom 6	kolom 7	kolom 8	kolom 9	kolom 10
	behoefte gezin	behoefte kind1					
	NO		NO	NO	NO	NO	
	33.578	1.200	33.704	5.040	2.500	2.666-	1.200
	33.578	1.200	33.704	5.040	2.500	2.666-	1.200
	33.578	1.200	33.704	5.040	2.500	2.666-	1.200
	33.578	1.200	35.140	5.040	2.500	4.102-	1.200
	33.578	1.200	35.140	5.040	2.500	4.102-	1.200
	33.578	1.200	35.140	5.040	2.500	4.102-	1.200
	33.578	1.200	35.140	5.040	2.500	4.102-	1.200
	34.650		35.140	5.040	2.500	3.030-	
	34.650		35.140	5.040	2.500	3.030-	
	40.373		35.140	5.040	2.500	2.693	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	40.373		31.220	5.040	2.500	6.613	
	43.068		31.220	5.040	2.500	9.308	
	43.068		31.220	5.040	2.500	9.308	
	43.068		31.220	5.040	2.500	9.308	
	43.068		31.220	5.040	2.500	9.308	
	43.068		31.220	5.040	2.500	9.308	
	28.516		26.670		2.500	4.346	
	28.516		26.670		2.500	4.346	
	28.516		26.670		2.500	4.346	
	28.516		26.670		2.500	4.346	
						95.665	8.400

5.5 Wie vordert er? De verdeling

Wie kunnen er vorderen en hoe wordt er gevorderd. Tot ongeveer halverwege de vorige eeuw was het gebruikelijk dat het gezin (lees de achterblijvende ouder) de schade namens het gezin vorderde. Dat is veranderd, vanuit het formeel juiste punt dat in beginsel iedere nabestaande een zelfstandig vorderingsrecht heeft.⁴⁴

Wanneer het totaalbedrag (vordering) op te splitsen is tot verschillende claims (vordering per persoon), blijft het natuurlijk wel zo dat de overgebleven ouder zorg dient te dragen voor de kinderen. Op grond van artikel 1:392 BW bestaat er immers een onderhoudsplicht.

Tijdens de besprekingen van het rapport over de WNU en de nieuwe opzet van het rekenmodel kwam meermalen aan de orde hoe binnen het nieuwe model moet worden omgegaan met de persoonlijke vordering van elke nabestaande. Hieronder zal eerst de optie van niet-verdelen aan bod komen, waarna de optie met verdeling (volgens methode Nibud) aan bod komt. Verdelen van de schade is niet slechts bedoeld om individuele rechten vast te stellen, maar bleek in de praktijk vooral een manier om opkomende voordelen zoveel mogelijk te neutraliseren. Bijvoorbeeld door wanneer een overlijdensrisicoverzekering uitkeerde aan de achterblijvende ouder (voordeel), de schade zoveel mogelijk toe te rekenen aan de kinderen. Dan viel er bij de ouder minder te verrekenen en de verzekering kon bij de kinderen niet verrekend worden, want die hadden formeel geen recht op de uitkering.

Als er niet verdeeld wordt, zullen in beginsel alle voordelen worden verrekend over de totale niet-geïndividualiseerde schade.

Als er wel verdeeld wordt, dienen de voordelen na de verdeling in de berekening meegenomen te worden.⁴⁵ Indien een voordeel in aanmerking wordt genomen, zal moeten worden bekeken aan wie dit toebehoort, waarna het bedrag op de schadevergoeding (na verdeling, zoals

---

44 Zie bijv. HR 28 februari 1986, *NJ* 1987, 100; HR 24 maart 1961, *NJ* 1964, 238 en HR 21 januari 1958, *NJ* 1958, 80.

45 Dit i.v.m. het zelfstandig vorderingsrecht, dat ook stand dient te houden na bijv. hertrouwen.

beschreven in par. 5.5.2) in mindering wordt gebracht. Vervolgens kunnen de bedragen (schadevergoeding per vorderingsgerechtigde), indien gewenst, weer bij elkaar worden opgeteld.

Als altijd dient echter eerst te worden onderzocht of het voordeel überhaupt wel in de berekening mag worden betrokken, of dat deze buiten beschouwing dient te worden gelaten (zie par. 3.1.4).

5.5.1 *Geen verdeling*

De eerste mogelijkheid is het intact laten van de economische eenheid, hetgeen inhoudt dat de schade van het gezin uit kolom 9 van het rekenmodel niet wordt verdeeld over de afzonderlijke nabestaanden.

Het grote voordeel van deze methode is dat er geen scheefgroei ontstaat tussen degene die de schade lijdt en degene die het geld krijgt. In dit verband kan onder meer worden gedacht aan de feitelijk aan een kind toegerekende kosten/schade die feitelijk door de nabestaande ouder worden betaald.

Vanuit rekenkundig oogpunt ontstaat dan wel een probleem. De toekomstschade is in dat geval lastig te kapitaliseren, omdat de sterftetekansen van de nabestaande partner schadeverlagend werken voor de schade van de kinderen. Dit probleem is eenvoudig op te lossen door de schade zonder sterftetekansen door te rekenen tot de statistische eindleeftijd van de overledene. Deze berekening komt dan in de plaats van de huidige rekenwijze, namelijk met eindleeftijd 100 (of nog ouder), waarbij de sterftetekansen wel een rol spelen. Omdat rekenen met de statistische eindleeftijd een iets nauwkeuriger benadering oplevert, is het ook om die reden zinvol daarmee te werken.

Vorderen van een gezamenlijke schade zou, wat betreft de Denktank, logischerwijs ook moeten betekenen dat de voordelen volledig met deze schade worden verrekend en niet, zoals nu gebeurt, slechts verrekening met de schade van degene die het voordeel juridisch geniet. Want het voordeel zal in onze benadering, die uitgaat van de feitelijk ten gunste van het gezin beschikbaar komende financiën, het hele gezin ten goede komen.

We beseffen dat hier ook anders over kan worden gedacht. Misschien niet zozeer feitelijk, als wel juridisch. In dat geval zou een tussenoplossing mogelijk zijn, door de schade wel te verdelen en per vorderingsgerechtigde de schade te verrekenen, maar uiteindelijk de alsdan berekende schade toch als de gezamenlijke gezinsschade te beschouwen en ter beschikking te stellen aan de achterblijvende ouder. Zie voor de uitwerking paragraaf 5.5.2 hieronder.

Toelichting op het standpunt van de Denktank

Om diverse redenen meent de Denktank dat het meer voor- dan nadelen heeft om de schade als gezinsschade te zien. De meest voor de hand liggende reden is omdat het zo is. De schade is een gezinsschade. Daar kunnen juristen wel hun eigen werkelijkheid op los laten, maar dat verandert niets aan de feitelijke situatie. Voor en na ongeval zal het gezin als gezin functioneren.

De Denktank stelt dat er geen formele bezwaren bestaan tegen het vorderen van de schade als gezin. Het zelfstandig vorderingsrecht is immers geen *plicht*. Het staat het gezin vrij om de schade als gezin te vorderen, waarbij de nabestaande ouder de vordering *pro se* en namens de kinderen instelt. Het is ook mogelijk om na het sluiten van een vaststellingsovereenkomst (en evt. via de kantonrechter) de schadevergoeding vervolgens in één keer uit te betalen aan de overgebleven ouder. De ouder sluit in dat geval de vaststellingsovereenkomst mede namens de kinderen en is ook verantwoordelijk voor de kinderen (onderhoudsverplichting). Dat er een zelfstandig vorderingsrecht bestaat, staat er dus niet aan in de weg dat het gezin de schade vordert.

Daarbij is de reden waarom in de huidige methodiek de schade zelfstandig wordt gevorderd en niet namens het gezin, niet een heel principiële. Het is vooral een rekenkundige exercitie om, in geval er voordelen zijn te verrekenen, de schade toe te bedelen aan de nabestaanden aan wie deze voordelen niet zijn toe te rekenen, zodat er bij hen niets te verrekenen valt en de schade hoger wordt. Als de achterblijvende ouder bijvoorbeeld een verzekeringsuitkering krijgt (voordeel), dan wordt geprobeerd, door de schade vooral bij de kinderen op te laten komen, de verrekening van het voordeel op die manier te beperken. Zo kan het gebeuren, dat – afhankelijk van

aan wie men de schade toerekent – in eenzelfde zaak de ene schadeberekening veel hoger uitkomt dan de andere. Afhankelijk van wie men vertegenwoordigt (laedens of gelaedeerden) wordt er ook bewust naar toegewerkt de hoogte van de schade op deze wijze te beïnvloeden. Met natuurlijk aan beide zijden een sluitend principieel betoog, dat spreekt!

Het heeft er in de praktijk van de laatste tientallen jaren toe geleid dat de schade individueel werd berekend en toegekend. Daarbij was de gedachte dat, als de individuele gezinsleden recht werd gedaan, automatisch ook het gezin recht werd gedaan. Maar daarbij is uit het oog verloren dat het gezin voor en na overlijden van de wegvallende ouder precies dat is: een gezin. Niet zomaar een toevallige verzameling personen, maar een verband waarbinnen men voor elkaar zorgt en daartoe ook wettelijk de plicht heeft.

Als dan de schade van een kind betreffende zijn behoefte aan hulp bij de opvoeding en verzorging wordt berekend tot zijn 18^e levensjaar en het daarbij behorende geld niet aan de opvoeding en zorg kan worden besteed omdat het, zoals in de praktijk vrijwel altijd gebeurde, op een BEM-rekening wordt gestort, dan gebeurt precies dat wat niet wenselijk is. Voor het overlijden functioneerde het gezin als eenheid. Ook als economische eenheid, maar natuurlijk ook als veel meer dan louter dat. Welnu, dan hoeven we aan het overlijden van de wegvallende ouder geen extra leed toe te voegen door na dit overlijden het gezinsverband te ontkennen en de achtergebleven ouder te wantrouwen door deze niet meer de financiële middelen die nodig zijn voor de zorg voor het gezin, toe te vertrouwen.

De achterblijvende ouder heeft dat geld namelijk nodig om het kind op te voeden en te verzorgen, maar kan in geval van een BEM-rekening niet of zeer moeilijk (slechts met toestemming van een rechter die toch ook niet beter dan een ouder weet wat goed is voor het gezin) aan het geld komen. De kosten voor opvoeding en verzorging worden dan uit het overblijvende gezinsbudget betaald, welk budget nu juist al was aangetast door het wegvallen van de bijdrage van de overleden ouder. Dit betekent een verdere verslechtering van de positie van de kinderen, welke positie nu juist door het zelfstandig vorderingsrecht werd beoogd te worden beschermd. Daarbij krijgt het kind op zijn 18^e een geldbedrag

ter beschikking dat eigenlijk in de periode daarvoor had moeten worden besteed aan zijn opvoeding en verzorging. Het geld had dus gewoon op moeten zijn, maar in plaats daarvan staat het al die tijd ‘veilig’ op een rekening waar niemand wat aan heeft.

Een ander nadeel als het geld niet aan het gezin maar aan de individuele leden wordt toegekend, is dat het gezin daardoor inflexibel wordt in de mogelijkheid onvoorziene omstandigheden het hoofd te bieden. Wat nu als, anders dan werd aangenomen bij het berekenen van de schade, niet zoon Piet maar dochter Marie later gaat studeren? In een normaal gezin wordt dan eenvoudig geschoven met het budget. En in de situatie waarin het gezin de schade vordert en ontvangt, is dat ook geen probleem. Maar als de schade zelfstandig wordt gevorderd en toegekend, kan Marie slechts dan studeren als Piet zo vriendelijk is het geld dat hij heeft gekregen voor een studie die hij nooit is gaan volgen, aan haar te gunnen. Evident onwenselijk, maar iets waar in de huidige praktijk nauwelijks bij stil wordt gestaan. Dat is ook logisch: tegen de tijd dat Piet en Marie oud genoeg zijn om over het geld te beschikken, is de schadeafwikkeling allang achter de rug en bekommert niemand zich meer om deze misslag. Zo die al wordt herkend door de nabestaanden.

Soms wordt erop gewezen dat het in één keer ter beschikking komen van een groot bedrag voor de achterblijvende ouder een te grote verleiding zou kunnen zijn, reden waarom het deel van het kind juist veilig moet worden gesteld op de BEM-rekening. Maar naast het evidente nadeel dat het geld dan niet kan worden besteed aan het doel waarvoor het is betaald, is het een nogal vreemde redenering om de volwassen ouder, die in beginsel toch het beste voor zal hebben met het gezin, het geld niet toe te vertrouwen. Maar het geld wel toe te vertrouwen aan de nog nauwelijks volwassen 18-jarige, die opeens een groot bedrag ter beschikking krijgt. Geld dat was bedoeld voor de opvoeding en verzorging, waar het dus niet meer aan besteed gaat worden. Want die opvoeding en verzorging vond plaats vóór het kind 18 werd. Juist dit laatste zou reden voor zorg en aandacht moeten zijn. Niet de verkwistende achterblijvende ouder die we in de praktijk bijna nooit tegenkomen. En als we zo’n ouder wel tegenkomen, dan kan beter op deze uitzondering worden ingespeeld, dan deze tot norm te verheffen voor alle gevallen.

5.5.2 *Verdeling volgens de methode Nibud*

De tweede mogelijkheid is om wel een verschil tussen de nabestaanden te maken en elk van hen een bepaald deel van de berekende schade uit kolom 9 toe te kennen. Voor de uitwerking van deze mogelijkheid volgen we de wijze waarop het Nibud de kosten van kinderen ten opzichte van het netto inkomen heeft bepaald aan de hand van gegevens van het CBS.⁴⁶ Daaruit blijkt dat één kind 17% van het totaal besteedbaar inkomen kost, twee kinderen 26%, drie kinderen 33% en vier kinderen 40%.

Dit houdt in, dat bij de diverse gezinssamenstellingen, de percentages ten behoeve van de verdeling voor een bepaald jaar bijvoorbeeld als volgt worden:

aantal kinderen in gezin	%% totaal	%% per kind	%% ouder
1	17%	17%	83%
2	26%	13%	74%
3	33%	11%	67%
4	40%	10%	60%

Let wel: de verdeling dient ieder jaar opnieuw te worden vastgesteld, omdat bij het ouder worden van de kinderen, de percentages per gezinslid verschuiven. De kinderen lopen op enig moment er helemaal uit, namelijk als ze vanwege hun leeftijd niet langer vorderingsgerechtigd zijn.

Als voorbeeld dient in tabel 4 op pagina 64 het eerste berekeningsvoorbeeld uit paragraaf 5.4.1.

De aldus verdeelde en berekende schade kan, nadat de voordelen die opkomen individueel berekend zijn, ook individueel worden toegekend. Zoals de praktijk nu is dus. Maar er kan ook voor worden gekozen om de dan berekende schade toe te vertrouwen aan de achterblijvende ouder.

⁴⁶ *Budgethandboek 2014*. Utrecht: Nibud 2014.

Tabel 4: Berekening van de schade conform tabel 2 inclusief verdeling van de schade

kolom 1 Jaar	kolom 2			kolom 3 cons.ink gezin ZO	kolom 4 weggevalen normat.uitg. (WNU) NO		kolom 5 behoefte gezin NO
	2 partners ovl ZO	kind1 1-1-2001 leeftijd ZO	kind2 1-1-2008 leeftijd ZO				
2011	2	10	3	42.000	16,9%	7.098	34.902
2012	2	11	4	42.000	16,9%	7.098	34.902
2013	2	12	5	42.000	16,9%	7.098	34.902
2014	2	13	6	42.000	15,9%	6.678	35.322
2015	2	14	7	42.000	15,9%	6.678	35.322
2016	2	15	8	42.000	15,9%	6.678	35.322
2017	2	16	9	42.000	15,9%	6.678	35.322
2018	2	17	10	42.000	15,9%	6.678	35.322
2019	2	18	11	42.000	15,9%	6.678	35.322
2020	2	19	12	52.500	14,6%	7.665	44.835
2021	2	20	13	52.500	14,1%	7.403	45.098
2022	2	21	14	52.500	14,1%	7.403	45.098
2023	2	22	15	52.500	14,1%	7.403	45.098
2024	2	23	16	52.500	14,1%	7.403	45.098
2025	2		17	52.500	14,1%	7.403	45.098
2026	2		18	52.500	16,1%	8.453	44.048
2027	2		19	52.500	16,1%	8.453	44.048
2028	2		20	52.500	16,1%	8.453	44.048
2029	2		21	52.500	16,1%	8.453	44.048
2030	2		22	55.500	15,6%	8.658	46.842
2031	2		23	55.500	15,6%	8.658	46.842
2032	2			55.500	22,4%	12.432	43.068
2033	2			55.500	22,4%	12.432	43.068
2034	2			55.500	22,4%	12.432	43.068
2035	2			38.850	26,6%	10.334	28.516
2036	2			38.850	26,6%	10.334	28.516
2037	2			38.850	26,6%	10.334	28.516
2038	2			38.850	26,6%	10.334	28.516
Totaal							

	kolom 6 cons.ink gezin	kolom 7 WU gezin	kolom 8 BU gezin	kolom 9 schade gezin	kolom 10 partner	kolom 11 verdeling (schade) kind1	kolom 12 kind2
	NO	NO	NO	NO	NO	NO	NO
	37.624	5.040	5.000	2.762-	2.044-	359-	359-
	37.624	5.040	5.000	2.762-	2.044-	359-	359-
	37.624	5.040	5.000	2.762-	2.044-	359-	359-
	37.624	5.040	5.000	2.342-	1.733-	304-	304-
	37.624	5.040	5.000	2.342-	1.733-	304-	304-
	37.624	5.040	5.000	2.342-	1.733-	304-	304-
	37.624	5.040	5.000	2.342-	1.733-	304-	304-
	37.624	5.040	5.000	2.342-	1.733-	304-	304-
	37.624	5.040	5.000	2.342-	1.733-	304-	304-
	37.624	5.040	5.000	2.342-	1.733-	304-	304-
	37.624	5.040	5.000	7.171	5.307	932	932
	41.124	5.040	2.500	1.434	1.061	186	186
	41.124	5.040	2.500	1.434	1.061	186	186
	41.124	5.040	2.500	1.434	1.061	186	186
	41.124	5.040	2.500	1.434	1.061	186	186
	41.124	5.040	2.500	1.434	1.061	186	186
	35.140	5.040	2.500	6.368	5.285		1.082
	35.140	5.040	2.500	6.368	5.285		1.082
	35.140	5.040	2.500	6.368	5.285		1.082
	35.140	5.040	2.500	6.368	5.285		1.082
	36.140	5.040	2.500	8.162	6.774		1.388
	36.140	5.040	2.500	8.162	6.774		1.388
	36.140	5.040	2.500	4.388	4.388		
	32.220	5.040	2.500	8.308	8.308		
	32.220	5.040	2.500	8.308	8.308		
	26.670	-	2.500	4.346	4.346		
	26.670	-	2.500	4.346	4.346		
	26.670	-	2.500	4.346	4.346		
	26.670	-	2.500	4.346	4.346		
				72.182	67.157	1.040-	6.065

Nadeel van deze laatste methode is dat een voordeel dat feitelijk het hele gezin toekomt, niet (volledig) aan het gezin is toegerekend. Het lijkt de Denktank beter om de principiële discussie over wel of niet verrekenen zuiver te houden en niet weg te poetsen door dit soort oplossingen. Wij verwijzen hier naar paragraaf 3.1.4 over voordeelsverrekening.

5.6 Kapitalisatie

Gebruikelijk is dat op een bepaalde datum een totaalbedrag wordt berekend, bestaande uit de geleden schade tot dat moment, en dat de toekomstige schade wordt gekapitaliseerd tot een bedrag ineens op deze kapitalisatiedatum.

In de schadeberekening van met name de toekomstige schade spelen de volgende elementen:

- Sterftেকansen
- Inflatie
- Rendement

5.6.1 *Sterftেকansen*

Voor de schadeberekening geldt dat in alle gevallen vanaf de overlijdensdatum rekening wordt gehouden met de ‘normale’ sterftেকansen van de overledene in de situatie zonder overlijden. Dit is voor elke verdelingsvariant mogelijk.

Voor de nabestaanden geldt dat met hun ‘normale’ sterftেকansen rekening wordt gehouden vanaf de kapitalisatiedatum. In de varianten waar een bepaalde verdelingsmethodiek wordt gekozen, stuit het toepassen van de sterftেকanscorrectie niet op problemen.

Alleen in de variant waar geen sprake is van verdeling van de berekende schade, zou mogelijk een rekentechnisch probleem kunnen ontstaan. Immers, de aanspraak van de kinderen wordt verlaagd door de sterftেকans van de overblijvende partner en andersom. Mogelijk ziet de rekenaar hier meer problemen dan er werkelijk zijn.

In het verleden is, buiten de rechtspraak om, besloten om in de overlijdensschadeberekening geen rekening te houden met de sterftekansen van kinderen, vooral omdat het vorderingsrecht van een kind in tijd is beperkt en ook omdat de correcties zo klein zijn dat zij weinig invloed hebben op de uitkomst van de berekening. Als hierin geen wijziging wordt aangebracht, is er geen probleem meer.

Dan resteert alleen nog de sterftekanscorrectie van de partner, die mede van invloed is op de schade van de economische eenheid. Als wordt uitgegaan van de economische eenheid, dan heeft deze eenheid echter ook te maken met onder meer het risico dat de overblijvende partner kan overlijden. Daarbij speelt ook het aspect dat het vorderingsrecht van een kind in tijd is beperkt en dat de sterftekansen van de vaak nog niet zo oude partner (zolang er kinderen zijn) vanaf de kapitalisatiedatum geen enorme impact op de schade hebben. Als derhalve de keuze is voor de economische eenheid, dan omsluit de keuze tevens de sterftekans van de overblijvende partner.

In de slotbijeenkomsten van de Denktank, waarbij PIV, LSA, ASP en de Rechtsbijstandsverzekeraars aanwezig waren, is overleg gevoerd over de ‘sterftekansproblematiek’. Er is besloten om niet meer van sterftekansen uit te gaan doch van de statistische eindleeftijd. Deze leeftijden kunnen bij het CBS gevonden worden, maar de aanwezigen opteren ervoor om De Letselschaderaad jaarlijks de eindleeftijdtabel te laten vaststellen. Dit houdt rekentechnisch dus in dat er geen rekening meer gehouden wordt met een jaarlijkse sterftekans, maar met een eindleeftijd van de berekening.

De eindleeftijd die als eerste wordt bereikt, is de leidende voor de berekening.

5.6.2 *Inflatie en rendement*

Welk verdelingsmodel ook wordt gekozen (zie par. 5.5), in elke variatie is het mogelijk om rekening te houden met de toekomstige inflatie en rendement over de jaarschades in de toekomst.

In de variant waar geen sprake is van verdeling, is de totale schadesom bedoeld voor de economische eenheid. In de varianten waarbinnen de schade op enigerlei wijze wordt verdeeld over de nabestaanden, kan de toekomstschade van elke nabestaande afzonderlijk worden gekapitaliseerd met de inflatie- en rendementspercentages.

5.7 Conclusie

De schade veroorzaakt door het overlijden van een partner in een gezin is op zeer inzichtelijke wijze te berekenen. Daarnaast kunnen nabestaanden de rekenmethodiek volgen en kunnen behandelaren de systematiek op eenvoudige wijze uitleggen.

Gekozen uitgangspunten ten aanzien van inkomen en carrière zijn nu de basis van de berekening. En beïnvloeden van de schade met toewijzingen van inkomens na overlijden en kosten na overlijden kan niet meer plaatsvinden.

Iedere ‘bijzonderheid’ die speelt in een casus, kan op inzichtelijke wijze meegenomen worden in hetzij de kolom BU hetzij de kolom WU. Een gedegen rapportage waar deze kolommen uit bestaan, is uiteraard een vereiste.

6 Handleiding voor rekenkundigen

6.1 Inleiding

Op verzoek van diverse partijen is er een handleiding gemaakt voor de personen die, conform de Denktank-methodiek, een overlijdensschade willen berekenen. Het is daarbij van het grootste belang dat eenieder uitgaat van dezelfde definities. In dit hoofdstuk zullen de definities de revue passen, alsook een toelichting op de nieuwe termen.

6.2 Definities

6.2.1 *Netto (consumptief) inkomen*

Het Nibud maakt in het onderzoek gebruik van het netto inkomen zoals het dit gedefinieerd heeft. Uit de onderzoeksrapportage is gebleken welke bestanddelen uitmaken van deze definitie. Het Nibud schrijft in zijn bijdrage (zie de bijlage bij deze Notitie):

Het (totaal) besteedbaar inkomen is het uitgangspunt voor het berekenen van de (weggefallen) uitgaven. Hierbij worden alle inkomstenbronnen bij het inkomen opgenomen en niet verrekend met bepaalde uitgavenposten. Dit komt zo dicht mogelijk in de buurt van het daadwerkelijke bedrag waarover huishoudens keuzevrijheid hebben.

In dit besteedbaar inkomen zijn dus ook alle toeslagen en heffingskortingen opgenomen. Zo worden de huur- en zorgtoeslag tot het inkomen gerekend en bij de uitgaven worden dan de bruto huur en de premies voor de zorgverzekering opgenomen. Hetzelfde geldt voor het belastingvoordeel op de hypotheekrente: het belastingvoordeel zit in het inkomen en de bruto hypotheekrente wordt als uitgavenpost beschouwd.

Tabel 5: Netto consumptief inkomen

Inkomensbron	
Bruto loon uit arbeid hoofdkostwinner	+
Bruto loon uit arbeid partner	+
Bruto loon uit arbeid kinderen *	+
Fiscale winst hoofd kostwinner	+
Fiscale winst over de leden van het huishouden	+
Sociale uitkeringen	+
Bruto pensioen	+
Bijverdiensten	+
Inkomsten uit vermogen	+
Huurtoeslag	+
Zorgtoeslag	+
Kinderbijslag, kindgebonden budget	+
Kinderopvangtoeslag	+
Studiefinanciering, Tegemoetkoming Schoolkosten	+
Ontvangen alimentatie	+
Koopsubsidies	+
Overig inkomen (kostgeld)	+
Premies werknemersverzekeringen **	-
Premies volksverzekeringen en AOW ANW AWBZ	-
Loon en inkomstenbelasting (waarbij de hypotheekrente-aftrek (=negatieve opbrengst eigen woning), heffingskortingen, alle aftrekposten (ook voor zelfstandigen) en bijtellingen, zoals de fiscale bijtelling voor de leaseauto, zijn verrekend)	-
Procentuele premie ZVW	-
Totaal besteedbaar inkomen (Nibud-definitie)	=

Noten:

- * Het inkomen van de kinderen – afgezien van eventueel kostgeld – wordt door het Nibud buiten beschouwing gelaten.
- ** Pensioenbijdrage e.d.

De hoogte van het netto inkomen wordt bepaald door uitgangspunten ten aanzien van het bruto inkomensverloop die door partijen worden gekozen. Deze uitgangspunten worden rekenkundig correct herleid naar nettobedragen, waarbij tevens rekening wordt gehouden met alle toeslagen en fiscale gebeurtenissen die daarop van invloed zijn.

Tevens heeft het Nibud in zijn onderzoek expliciet aangegeven welke bestanddelen tot het netto inkomen behoren. Alle inkomensbestanddelen dienen in de berekening meegenomen te worden. Dus naast het reguliere inkomen ook de bijtelling van de leaseauto in verband met privégebruik alsook bijvoorbeeld de hypotheekrenteaftrek (= eigenwoningforfait -/ hypotheekrente; ook wel negatieve opbrengst eigen woning genoemd). In tabel 5 op pagina 70 zijn de bestanddelen weergegeven.

NB: de nominale premie ZVW is niet opgenomen in de berekening van het netto inkomen. Deze dient dus gedeactiveerd te worden in de berekening. De inkomensafhankelijke premie ZVW dient wel opgenomen te worden in de berekening. Het Nibud heeft dit tevens expliciet vermeld in zijn onderzoek.⁴⁷

6.2.2 *Weggevallen Normatieve Uitgaven (WNU)*

In het vastgestelde WNU-percentage is een tweetal uitgaven van elkaar te onderscheiden:

- uitgaven die *onafhankelijk* van het inkomen afnemen bij het overlijden van een volwassene
- uitgaven die *afhankelijk* van het inkomen afnemen bij het overlijden van een volwassene

6.2.2.1 *Onafhankelijk van inkomen*

De posten die onder de uitgaven vallen die onafhankelijk van het inkomen afnemen en opgenomen zijn in het WNU-percentage, zijn de volgende:

- elektriciteit
- water

⁴⁷ Zie de bijlage, hoofdstuk 2.5.

- heffingen
- basisverzekering en aanvullende verzekering (ziekttekosten)
- aansprakelijkheidsverzekering
- uitvaartverzekering
- extra ziektekosten (niet-verzekerde ziektekosten en eigen risico)

Dit betreft een limitatieve opsomming.

6.2.2.2 *Afhankelijk van inkomen*

Welke uitgaven afhankelijk zijn van de hoogte van het inkomen en in het WNU-percentage verdisconteerd zijn, betreffen:

- mobiele telefoon
- lidmaatschappen
- vervoer
- kleding en schoenen
- recreatie (vakantie en uitgaan)
- voeding
- persoonlijke verzorging

Ook dit betreft een limitatieve opsomming.

Vervoer

De post ‘Vervoer’ verdient nog extra aandacht. Zoals het Nibud aangeeft, omvat deze post alle mogelijke vervoerskosten, zowel kosten aan openbaar vervoer, als brandstofkosten, verzekering van de auto, motorrijtuigenbelasting en onderhoudskosten aan de auto (geen limitatieve opsomming).

In de berekeningen van het Nibud wordt ervan uitgegaan dat de auto privébezit is; er is dus geen rekening gehouden met een leaseauto. Wanneer de weggevalen volwassene een leaseauto heeft, vallen de weggevalen kosten lager uit. De Denktank heeft ervoor gekozen om de leaseauto niet te (laten) betrekken in het WNU-percentage, omdat dit afhankelijk is van de casus. Indien er sprake was van een leaseauto, dan dienen de extra kosten gecorrigeerd te worden in de BU-kolom. De extra kosten

zijn dan de privékilometers die met de leaseauto gereden werden, zonder dat hiervoor (privé)kosten tegenover stonden.

6.2.3 *Weggevallen Uitgaven (WU)*

In de WU-kolom wordt de berekening specifiek naar de omstandigheden van het geval aangepast. Hier komen de weggevallen uitgaven te staan welke door het overlijden van de volwassene zijn weggevallen. Het gaat hier dus om het verschil in kosten tussen de situatie vóór/zonder overlijden en de situatie na overlijden.

Hier kan (niet-limitatief) gedacht worden aan de volgende posten:

- verlaagde/weggevallen hypotheekrente
- verlaagde/weggevallen premie(s) verzekering(en)
- weggevallen (dure) hobby overledene

Wij geven een aantal voorbeelden en aandachtspunten mee.

6.2.3.1 *Hypotheekrente*

Op veel hypotheeken is een verzekering verpand; dit kan een (gemengde) levensverzekering zijn of een overlijdensrisicoverzekering. Het verpanden van een verzekering houdt in dat de uitkering uit deze verzekering verplicht gebruikt wordt om de hypotheek (gedeeltelijk) af te lossen. Ook kan er sprake zijn van een zogenoemde spaarhypotheek.

(Gemengde) levensverzekering

Bij een (gemengde) levensverzekering is er een verzekerd bedrag dat tot uitkering komt wanneer de verzekerden op een bepaalde datum beiden in leven zijn óf wanneer één van de verzekerden vóór diezelfde datum komt te overlijden. In de meeste gevallen zijn de verzekerde bedragen voor beide situaties gelijk.

Wanneer er sprake is van een dergelijke verzekering die door het overlijden tot uitkering is gekomen, dan zorgt dit ervoor dat de hypotheek (gedeeltelijk) afgelost wordt, waardoor er minder hypotheekrente ver-

schuldigd is na het overlijden. Er is dus een uitgave (gedeeltelijk) weggevallen.

Echter, deze verzekering zou op enig moment in de hypothetische situatie zonder overlijden óók tot uitkering gekomen zijn. De weggevallen uitgave kent hierdoor een beperkte looptijd.

Als de verzekerde bedragen voor ‘het in leven zijn op de datum’ en het ‘overlijden voor de datum’ anders zijn, dan is oplettendheid geboden met betrekking tot de ontwikkeling van de weggevallen uitgave.

Voorbeeld gemengde levensverzekering

Een overlijden vindt plaats in 2013. Er is een hypotheekschuld van € 300.000 waarop een verpanding zit van een levensverzekering met een verzekerd bedrag van € 150.000 en een einddatum van 2030. De hypotheekrente is 5% en de premie voor de levensverzekering bedraagt € 600 per jaar.

Door het overlijden is de hypotheek verlaagd naar € 150.000 en dus is de hypotheekrente verlaagd. De verlaging van de hypotheekrente is $(€ 300.000 - € 150.000) * 5\% = € 7.500$. Deze weggevallen uitgave loopt mee tot 2030, daar in de situatie zonder overlijden dan ook deze wijziging had plaatsgevonden.

Naast de verlaging van de hypotheekrente valt ook de premie van de verzekering weg door het overlijden; een weggevallen uitgave van € 600. Maar ook hier geldt dat dit ‘slechts’ meeloopt in de WU-kolom tot 2030, omdat in de situatie zonder overlijden dan ook de premie weggevallen zou zijn.

Samenvattend houdt dit dus in dat er tot 2030 een weggevallen uitgave is van € 8.100 per jaar.

Overlijdensrisicoverzekering

Bij een overlijdensrisicoverzekering komt deze alleen tot uitkering in geval van overlijden. Dit houdt niet per definitie in dat men niks

geregeld had om de hypotheek af te lossen aan het eind van de looptijd. Ook hier kan de weggevallen uitgaven dus een tijdelijk karakter hebben. Wat in de praktijk vaak voorkomt is, dat een overlijdensrisicoverzekering is afgesloten waar sprake is van een zogenoemde spaarhypotheek.

Een spaarhypotheek houdt in dat er maandelijks een bedrag op een geblokkeerde rekening gestort wordt dat tot doel heeft om de hypotheek, aan het eind van de looptijd (gedeeltelijk) af te lossen.

Voorbeeld overlijdensrisicoverzekering

Een overlijden vindt plaats in 2013. Er is een spaarhypotheek met een schuld van € 350.000 en een verpande overlijdensrisicoverzekering met een verzekerd bedrag van € 200.000 met een einddatum 2030. De hypotheekrente is 5% en de premie voor de overlijdensrisicoverzekering bedraagt € 700 per jaar.

Er werd gespaard voor een aflossing van € 175.000; hiervoor werd een inleg van € 1.800 per jaar gedaan. Na het overlijden is het spaarbedrag naar beneden bijgesteld, te weten naar € 50.000. Dit bedrag komt na overlijden in 2030 tot uitkering en er dient een jaarpremie van € 500 betaald te worden.

Weggevallen uitgaven hypotheekrente

De hypotheekrente bedroeg ten tijde van het overlijden € 17.500 per jaar. Door het overlijden is de hypotheek verlaagd naar € 150.000 en dus is de hypotheekrente verlaagd naar € 7.500 (5% van € 150.000).

Vanaf 2030 resteert na overlijden nog een schuld van € 100.000 (€ 150.000 – € 50.000 spaarbedrag) met de bijbehorende hypotheekrente van € 5.000.

In 2030 zou, in de situatie zonder overlijden, de hypotheek verlaagd zijn naar € 175.000, waardoor er nog een hypotheekrente van € 8.750 per jaar betaald zou zijn.

Weggevallen uitgaven premies

Na het overlijden is de spaarinleg verlaagd naar € 500 per jaar en deze dient tot 2030 betaald te worden. Dit is een weggevallen uitgave van € 1.300 (€ 1.800 – € 500) per jaar. In de situatie zonder overlijden zou deze premie pas volledig zijn weggevallen per 2030, waardoor deze weggevallen uitgave slechts tot 2030 voorkomt.

Tot slot is door de uitkering van de overlijdensrisicoverzekering de premie voor de verzekering komen te vervallen. Deze weggevallen uitgave is € 700 per jaar, welke eveneens tot 2030 meeloopt, omdat deze in de situatie zonder overlijden ook in 2030 zou zijn komen te vervallen.

Samenvattend:

- tot 2030 geldt een weggevallen uitgave van € 12.000, bestaande uit
  - weggevallen hypotheekrente ad € 10.000 per jaar
  - weggevallen spaarinleg ad € 1.300 per jaar
  - weggevallen premie overlijdensrisicoverzekering ad € 700 per jaar
- vanaf 2030 geldt een weggevallen uitgave van € 3.750 per jaar (hypotheekrente)

6.2.3.2 Premie(s) verzekering(en)

Naast de in de vorige paragraaf behandelde (levens)verzekeringen zijn er nog meer premies van verzekeringen denkbaar die door het overlijden zijn weggevallen dan wel gewijzigd. Het is natuurlijk ook goed mogelijk dat er wel een levensverzekering of overlijdensrisicoverzekering is afgesloten die *niet* verpand is. Bij de overige verzekeringen dient het uitdrukkelijk te gaan om een andere verzekering dan reeds in de WNU is meegenomen (zie par. 6.2.2).

Bijvoorbeeld een gezinsongevallenverzekering; deze kan verlaagd zijn doordat er na het overlijden minder gezinsleden op de polis staan. Of een autoverzekering in verband met het wegvallen van een (tweede) privéauto.

6.2.3.3 (Dure) hobby

Als iemand een (dure) hobby erop nahield, kan het goed zijn dat de kos-

ten die hieraan gerelateerd zijn, komen te vervallen. Denk bijvoorbeeld aan een automonteur die als hobby klassieke auto's onderhoudt. Of de overledene had een zeil-/motorboot of motor in bezit en was de enige gebruiker. En wat te denken van de cameraman/-vrouw die thuis dure apparaten had staan met de bijbehorende computer en programmatuur.

Dit zijn allemaal voorbeelden van specifieke gevallen en uiteraard is dit ook niet limitatief.

6.2.4 *Bijkomende Uitgaven (BU)*

In de kolom bijkomende uitgaven worden de kosten vermeld die in verband staan met het overlijden. Zoals het verlies zelfwerkzaamheid of kosten wegens huishoudelijke hulp. Ook vallen hieronder sociale opkaskosten en extra opvangkosten, zoals een kinderdagverblijf, buitenschoolse opvang of tussenschoolse opvang van de kinderen; ook noemenswaard is de gastouderopvang.

Dit is geen limitatieve opsomming van bijkomende uitgaven.

Bijlage

Rapportage Nibud

De kostenbesparing door het wegvallen van een volwassene

Berekening van de uitgavenvermindering na het overlijden van een volwassene in het huishouden

Nibud/Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting
juli 2014

Inhoud

1	Inleiding	83
1.1	Het Nibud & voorbeeldbegrotingen	84
1.2	Leeswijzer	84
2	De werkwijze	85
2.1	Veranderingen in de uitgaven	85
2.1.1	Wegvallende uitgaven die onafhankelijk zijn van het inkomen	85
2.1.2	Wegvallende uitgaven die afhankelijk zijn van het inkomen	87
2.2	De Nibud-voorbeeldbegrotingen	88
2.2.1	De minimumvoorbeeldbegroting	88
2.2.2	De gemiddelde begroting	88
2.2.3	De sluitende begroting	88
2.3	Het gebruik van de sluitende begroting	89
2.4	Het gehanteerde inkomen bij de berekeningen	90
2.5	Het gehanteerde inkomensbegrip	91
2.6	Berekening voor verschillende inkomens en huishoudsamenstellingen	93
2.6.1	Verschil naar inkomen	93
2.6.2	Verschil naar huishoudsamenstelling	93
2.7	Gebruik van diverse bronnen	96
3	De toebedeling van uitgaven	97
3.1	Uitgaven die gelijk blijven	97
3.2	Uitgaven die onafhankelijk van het inkomen afnemen	97
3.3	Uitgaven die afhankelijk van het inkomen afnemen	100
3.3.1	Mobiele telefoon	100
3.3.2	Lidmaatschappen	101
3.3.3	Vervoer	101
3.3.4	Kleding	104
3.3.5	Inventaris	104
3.3.6	Recreatie	105

3.3.7	Voeding	106
3.3.8	Persoonlijke verzorging	107
4	Uitkomsten en conclusies	109
	Toepassing van de tabel	109

1 Inleiding

De Denktank Overlijdensschade heeft een concept notitie opgesteld waarin een nieuwe benadering voor het berekenen van overlijdensschade wordt beschreven (juli 2013). Deze rekenmethodiek moet gaan gelden als er een volwassene binnen het huishouden wegvalt. Onderdeel van de nieuwe rekenmethodiek is dat rekening wordt gehouden met de uitgaven die specifiek aan de persoon kunnen worden toegeschreven die wegvalt.

De Letselschade Raad heeft, mede name de Denktank Overlijdensschade en de Stichting Personenschade Instituut van Verzekeraars, het Nibud gevraagd welke uitgaven wegvallen of verminderen als één volwassene uit het huishouden wegvalt. De Denktank zou dit willen kunnen uitdrukken als percentage van het besteedbaar inkomen, waarbij belangrijk is te weten uit welke bestanddelen het Nibud-inkomensbegrip voor besteedbaar inkomen bestaat.

De berekening van de weggevallen uitgaven is een onderdeel van de gehele nieuwe berekeningsmethodiek die de Denktank Overlijdensschade heeft vastgesteld om de overlijdensschade vast te stellen.

De nieuwe rekenmethodiek is als volgt opgebouwd:

1. Het netto huishoudinkomen *zonder* overlijden wordt verminderd met het door het Nibud berekende percentage aan uitgaven die verminderen dan wel wegvallen door het overlijden van een volwassene binnen het huishouden.
2. Het netto huishoudinkomen *met* overlijden wordt verhoogd met andere weggevallen uitgaven en wordt verminderd met bijgekomen uitgaven.
3. Het verschil tussen uitkomst van 1 en 2 vormt de jaarschade.

Het Nibud is uitsluitend betrokken bij de berekening van onderdeel 1: de vermindering of het wegvallen van uitgaven, als gevolg van het overlijden van een volwassene binnen het huishouden.

1.1 Het Nibud & voorbeeldbegrotingen

Nibud is het kenniscentrum voor ‘uitgavenplaatjes’ van huishoudens. Voor elk type huishouden en inkomen kan het Nibud voorbeeldbegrotingen maken, zowel minimumvoorbeeldbegrotingen, gemiddelde begrotingen als sluitende begrotingen (waarbij inkomsten en uitgaven met elkaar in balans zijn).

Referentiecijfers spelen een belangrijke rol in de budgetvoorlichting en kredietverlening. Deze verschillende referentiecijfers zijn een belangrijk hulpmiddel voor de cliënt, de budgetbegeleider, financieel adviseur en/of de kredietverstrekker om de bestedingsmogelijkheden van een huishouden in beeld te krijgen om zo een afgewogen keuze te kunnen maken.

Daarnaast worden referentiecijfers gebruikt bij het opstellen van de krediet- en hypotheeknormen, bij koopkrachtberekeningen of hypotheekadviezen voor consumenten. Bij woningbouwcorporaties worden de cijfers gebruikt om te zien of een bepaalde huur voor hun huurders op te brengen is.

De voorbeeldbegrotingen en de achterliggende cijfers over de uitgaven, kunnen ook worden gebruikt om vast te stellen welke uitgaven wegval- len als één volwassene wegvalt.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de methodiek beschreven. Hierin wordt aangege- ven van welke aannames is uitgegaan, welke begrippen zijn gehanteerd en welke bronnen voor de berekeningen zijn gebruikt. Hoofdstuk 3 be- schrijft voor verschillende uitgavenposten uit de begroting hoe de bere-kening tot stand is gekomen. Dit vormt de verantwoording van de bere-kening. Tenslotte zullen in hoofdstuk 4 de uitkomsten worden getoond.

2 De werkwijze

2.1 Veranderingen in de uitgaven

Voor het vaststellen van de berekeningen zijn de uitgaven uit de Nibud-begroting als leidraad gebruikt. Tabel 1 op pagina 86 toont een voorbeeld van de Nibud-indeling van uitgaven.

Voor elk van de uitgavenposten in de begroting is achtereenvolgens vastgesteld:

1. In hoeverre de hoogte van de uitgaven afhankelijk is van het aantal huishoudleden: blijven de uitgaven (in eerste instantie) gelijk met het wegvallen van de volwassene of verminderen ze?

Als de hoogte afhankelijk is van het aantal huishoudleden, dan vastgesteld:

2. In hoeverre de hoogte van de uitgaven afhankelijk is van de hoogte van het inkomen: blijven de uitgaven constant, ongeacht het inkomen, of varieert de hoogte van de uitgaven met het inkomen?
3. In hoeverre de hoogte van de uitgaven afhankelijk is van de aanwezigheid van kinderen. Zo ja, dan is het belangrijk na te gaan hoe de uitgaven (procentueel) over de aanwezige huishoudleden kunnen worden verdeeld. Dit bepaalt het aandeel van de uitgaven dat aan een volwassene kan worden toegeschreven.

2.1.1 *Wegvallende uitgaven die onafhankelijk zijn van het inkomen*

Bij de uitgaven waarvan de hoogte onafhankelijk is van het inkomen, is vastgesteld hoe hoog de uitgaven zijn bij verschillende huishoudsamenstellingen. Vervolgens is gekeken hoeveel lager de uitgaven zijn – in euro's – als één volwassene wegvalt. Dit absolute bedrag wordt gedeeld door het inkomen. Op deze manier wordt, als percentage van het besteedbaar inkomen, aangegeven hoeveel de uitgaven aan deze uitgavenpost verminderen met het wegvallen van een volwassene.

Tabel 1: Nibud-indeling van de uitgaven

Uitgavenpost	Bedrag (in €'s)
Vaste lasten	
Huur/hypotheek	
Energie	
Gas	
Elektra	
Water	
Heffingen	
Telefoon/tv/internet	
Vaste telefoon	
Mobiele telefoon	
Televisie	
Internet	
Verzekeringen	
Basisverzekering	
Aanvullende ziektekostenverzekering	
Aansprakelijkheidsverzekering	
Inboedelverzekering	
Opstalverzekering	
Uitvaartverzekering	
Levensverzekering	
Uitgaven inkomensvoorziening	
Studiekosten	
Contributies	
Abonnement krant/tijdschrift	
Lidmaatschappen	
Vervoer	

Uitgavenpost	Bedrag (in €'s)
Reserveringsuitgaven	
Kleding en schoenen	
Inventaris	
Onderhoud	
Ziektekosten	
Recreatie	
Huishoudelijke uitgaven	
Voeding	
Reiniging	
Persoonlijke verzorging	
Overig huishoudgeld	
Huisdieren	

2.1.2 *Wegvallende uitgaven die afhankelijk zijn van het inkomen*

Bij de uitgaven waarvan de hoogte afhankelijk is van het inkomen, is allereerst vastgesteld welk gedeelte van de uitgaven aan één volwassene kan worden toegeschreven. Dit is gebaseerd op bronnen van het CBS, het SCP en het Nibud. In hoofdstuk 3 wordt dit voor de uitgavenposten waar dit op van toepassing is, toegelicht.

Op basis van een sluitende Nibud-voorbeeldbegroting (zie par. 2.2) is vervolgens nagegaan welk percentage van het besteedbaar inkomen aan deze uitgave wordt besteed. Dit percentage is vermenigvuldigd met het percentage van de uitgaven dat aan een volwassene kan worden toegeschreven.

2.2 De Nibud-voorbeeldbegrotingen

Het Nibud onderscheidt drie soorten begrotingen:

- De minimumvoorbeeldbegroting (basisbegroting)
- De gemiddelde begroting
- De sluitende begroting

2.2.1 *De minimumvoorbeeldbegroting*

Een minimumvoorbeeldbegroting geeft de uitgaven weer bij een minimuminkomen. De hoogte van de uitgaven is afhankelijk van de huishoudsamenstelling, maar onafhankelijk van het inkomen. Het geeft weer hoeveel een huishouden in ieder geval minimaal kwijt is, welke uitgaven onvermijdbaar zijn, ongeacht de hoogte van het inkomen.

2.2.2 *De gemiddelde begroting*

Naarmate het inkomen toeneemt, nemen de kosten aan bepaalde uitgaven ook toe. Er wordt meer aan bepaalde uitgavenposten uitgegeven en/of de luxe en/of kwaliteit van dezelfde hoeveelheid gekochte producten en diensten neemt toe, waardoor kosten stijgen. In een gemiddelde begroting is er rekening mee gehouden dat niet alle uitgaven constant blijven met het inkomen.

De uitgaven in een gemiddelde begroting zijn afhankelijk van zowel de huishoudsamenstelling als de hoogte van het inkomen. Gegeven een bepaald besteedbaar inkomen, is per uitgavenpost berekend wat een huishouden gezien zijn – inkomen, leeftijd en huishoudsamenstelling – gemiddeld aan deze uitgavenpost uitgeeft.

De gemiddelde uitgaven per uitgavenpost worden vastgesteld op basis van regressievergelijken, welke zijn afgeleid van het CBS Budgetonderzoek uit meerdere jaren.

2.2.3 *De sluitende begroting*

Bij de gemiddelde begroting wordt er per uitgavenpost een berekening

van de hoogte van de uitgaven gemaakt. Hierdoor kan het voor komen dat de totale uitgaven uiteindelijk hoger of lager uitvallen dan het totale besteedbare inkomen. Echter, een huishouden geeft nooit aan alle uitgaven het gemiddelde bedrag uit; aan sommige uitgaven wordt meer besteed, aan andere minder. Om rond te komen, zal een huishouden rekening houden met het totale besteedbare huishoudinkomen; het zal zijn uitgaven hierop aanpassen.

Het Nibud heeft daarom ook een sluitende voorbeeldbegroting ontwikkeld, waarbij de gemiddelde begroting wordt aangepast aan het totale besteedbare huishoudinkomen. Zo ontstaat er geen overschot of tekort op de begroting.

Aan de sluitende begroting ligt een groot aantal rekenregels ten grondslag. Zo mogen de uitgaven nooit lager uitkomen dan de basisbedragen die bij de minimumvoorbeeldbegroting worden gehanteerd.

Bij de hogere inkomens kan ook bij een sluitende begroting een overschot op de begroting ontstaan. De inkomsten zijn dan zodanig dat het huishouden alle gemiddelde bedragen uit de voorbeeldbegroting kan betalen. Het overschot aan inkomsten wordt dan niet verder toegeschreven aan een bepaalde uitgavenpost; het huishouden is volledig vrij in de besteding en toedeling van dit geld aan de uitgavenposten.

2.3 Het gebruik van de sluitende begroting

Om vast te stellen welk deel van het besteedbaar inkomen aan een bepaalde uitgavenpost wordt besteed (zie par. 2.1.2), is de sluitende begroting als uitgangspunt gehanteerd. De hoogte van de uitgaven wordt gedeeld door het totaal inkomen.

Indien alsnog een overschot op de begroting ontstaat – dit is het geval vanaf een besteedbaar inkomen van 4000 euro per maand – wordt ervan uitgegaan dat dit overschot wordt gespaard. Dit is een aannemelijke aanname, gezien het feit dat er duidelijke verschillen bestaan in de hoeveelheid vermogen die huishoudens achter de hand hebben. Uit onder-

zoek van het Nibud naar de financiële buffers van huishoudens⁴⁸ blijkt dat er een grote tweedeling bestaat in de spaarmogelijkheden en het vermogen tussen de lagere en hogere inkomens. Terwijl de lagere inkomens geen tot weinig ruimte hebben om te sparen, is het eigen vermogen van de hogere inkomens de afgelopen jaren toegenomen. Ook uit cijfers van het CBS⁴⁹ blijken de vermogensverschillen tussen de inkomens. De CBS-cijfers laten zien dat bijna 30 procent van het totale vermogen in handen is van de 10 procent huishoudens met de hoogste inkomens. Begin 2012 bedroeg hun doorsnee-vermogen 220 duizend euro. De 10 procent laagste inkomens hadden in doorsnee 1500 euro aan vermogen. Hun vermogen was goed voor 7 procent van het totaal.

Bij deze werkwijze wordt ervan uitgegaan dat het overschot in zijn geheel aan het huishouden is toe te schrijven en niet aan de individuele personen binnen het huishouden. Het is moeilijk vast te stellen welk deel van het overschot, het ‘spaargedeelte’, aan welke volwassene kan worden toegeschreven. Bovendien blijkt uit het eerder genoemde Nibud-onderzoek over de financiële buffers dat de hoeveelheid liquide eigen vermogen die huishoudens achter de hand hebben, niet afhankelijk is van het aantal volwassenen in het huishouden. Deze hoeveelheid vermogen hangt samen met de leeftijd, het aantal kinderen, of het huishouden een koopwoning of huurwoning heeft, het inkomen en de dagwaarde van de auto. Om die reden wordt bij de berekeningen het overschot op de begroting aan het huishouden toegeschreven en wordt er niet een gedeelte toegeschreven aan een volwassene die wegvalt binnen het huishouden.

2.4 Het gehanteerde inkomen bij de berekeningen

De weggevallen uitgaven wordt berekend op basis van het *besteedbaar inkomen voor overlijden*; het inkomen voor en na overlijden wordt bij de berekening dus constant verondersteld. Aanpassingen in het besteedbaar inkomen en veranderingen van woonlasten (bijvoorbeeld doordat

---

48 Zie hoofdstuk 2.5 van deze bijlage.

49 Zie hoofdstuk 2.5 van deze bijlage.

een overlijdensrisicoverzekering gaat uitkeren en de hypotheek daarmee (gedeeltelijk) wordt afgelost) en de komst van ‘nieuwe uitgaven’ als gevolg van het wegvallen van een persoon, worden niet meegenomen. Dit alles komt in onderdeel 2 van de rekenmethodiek aan bod (zie inleiding).

2.5 Het gehanteerde inkomensbegrip

Het (totaal) besteedbaar inkomen is het uitgangspunt voor het berekenen van de (weggevallen) uitgaven. Hierbij worden alle inkomensbronnen bij het inkomen opgenomen en niet verrekend met bepaalde uitgavenposten. Dit komt zo dicht mogelijk in de buurt van het daadwerkelijke bedrag waarover huishoudens keuzevrijheid hebben.

In dit besteedbaar inkomen zijn dus ook alle toeslagen en heffingskortingen opgenomen. Zo worden de huur- en zorgtoeslag tot het inkomen gerekend en bij de uitgaven worden dan de bruto huur en de premies voor de zorgverzekering opgenomen. Hetzelfde geldt voor het belastingvoordeel op de hypotheekrente: het belastingvoordeel zit in het inkomen en de bruto hypotheekrente wordt als uitgavenpost beschouwd. Tabel 2 op pagina 92 geeft weer wat onder het besteedbaar inkomen wordt verstaan.

In tegenstelling tot hetgeen gebruikelijk is bij rekenkundigen, gaat het Nibud er dus vanuit dat de basisverzekering een uitgave is en dat het niet is opgenomen binnen het bruto-netto traject. Aangezien het besteedbaar inkomen bepalend is voor de hoogte van de uitgaven, is het relevant om aan te sluiten bij de Nibud-systematiek. In de rekenprogramma's voor het berekenen van overlijdensschade, zoals A-letsel, kan deze premie op 0 worden gezet. In dat geval komt het gehanteerde inkomensbegrip overeen met de Nibud-definitie van besteedbaar inkomen.

Tabel 2: Opbouw totaal besteedbaar inkomen (volgens het Nibud-inkomensbegrip)

Inkomensbron	
Bruto loon uit arbeid hoofdkostwinner	+
Bruto loon uit arbeid partner	+
Bruto loon uit arbeid kinderen *	+
Fiscale winst hoofd kostwinner	+
Fiscale winst over de leden van het huishouden	+
Sociale uitkeringen	+
Bruto pensioen	+
Bijverdiensten	+
Inkomsten uit vermogen	+
Huurtoeslag	+
Zorgtoeslag	+
Kinderbijslag, kindgebonden budget	+
Kinderopvangtoeslag	+
Studiefinanciering, Tegemoetkoming Schoolkosten	+
Ontvangen alimentatie	+
Koopsubsidies	+
Overig inkomen (kostgeld)	+
Premies werknemersverzekeringen **	-
Premies volksverzekeringen en AOW ANW AWBZ	-
Loon en inkomstenbelasting (waarbij de hypotheekrente-af trek, heffingskortingen, alle aftrekposten (ook voor zelfstandigen) en bijtellingen, zoals de fiscale bijtelling voor de leaseauto, zijn verrekend)	-
Procentuele premie ZVW	-
Totaal besteedbaar inkomen (Nibud-definitie)	=

Noten:

* Het inkomen van de kinderen – afgezien van eventueel kostgeld – wordt door het Nibud buiten beschouwing gelaten.

** Pensioenbijdrage e.d.

2.6 Berekening voor verschillende inkomens en huishoudsamenstellingen

2.6.1 *Vershil naar inkomen*

Voor bepaalde uitgaven is de hoogte onafhankelijk van het inkomen. Hoe hoger het inkomen, hoe kleiner aandeel deze uitgavenpost heeft in het totale budget. Bij deze uitgavenposten neemt het procentuele effect van het wegvallen van een volwassene ook af met het inkomen.

Er zijn echter ook uitgavenposten die afhankelijk zijn van het inkomen. De uitgaven kunnen relatief sterk toenemen tot een bepaald inkomensniveau en vervolgens ongeveer gelijk blijven. Bij andere uitgavenposten kunnen de uitgaven lineair toenemen met het inkomen. Bij deze uitgavenposten neemt het effect van het wegvallen van een volwassene niet af met de hoogte van het inkomen; het kan zelfs toenemen.

Om te zien óf en hoe het deel van de weggevallen uitgaven – als percentage van het besteedbaar inkomen – verschilt bij verschillende inkomensniveaus, is de berekening van de weggevallen uitgaven gemaakt voor verschillende inkomensniveaus, namelijk voor een besteedbaar huishoudinkomen van 24.000, 36.000, 48.000, 60.000, 72.000, 84.000 en 96.000 euro per jaar.

2.6.2 *Vershil naar huishoudsamenstelling*

Naast berekeningen op verschillende inkomensniveaus, zijn de percentages voor de kostenbesparing bij het wegvallen van een volwassene binnen een huishouden, berekend voor verschillende huishoudsamenstellingen. Het aandeel van één van de volwassenen verschilt namelijk niet alleen per uitgavenpost, maar kan ook verschillen voor verschillende huishoudsamenstellingen.

De volgende huishoudsamenstellingen worden onderscheiden:

- Paar zonder kinderen
- Paar met 1 kind onder de 13 jaar
- Paar met 1 kind van 13 jaar of ouder
- Paar met 2 kinderen onder de 13 jaar

- Paar met 2 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder
- Paar met 2 kinderen van 13 jaar of ouder
- Paar met 3 kinderen onder de 13 jaar
- Paar met 2 kinderen, waarvan twee jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder
- Paar met 2 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en twee 13 jaar of ouder
- Paar met 3 kinderen van 13 jaar of ouder

Er is geen berekening gemaakt voor huishoudens met 4 of meer kinderen. Deze huishoudens zijn slechts beperkt aanwezig in Nederland. In de meest recente statistieken benoemt het CBS alleen 'huishoudens van 5 of meer personen'. Uit CBS-cijfers uit 2007 bleek 3,7% van alle gezinnen met kinderen uit 4 of meer kinderen te bestaan.

Bij sommige uitgavenposten wordt het bedrag volledig bepaald door het aantal aanwezige volwassenen, bijvoorbeeld bij de ziektekostenverzekering. Kinderen tot 18 jaar zijn in Nederland gratis (mee)verzekerd. De aanwezigheid van kinderen speelt daarbij geen rol. Bij andere uitgavenposten nemen de kosten juist toe met elk extra persoon in het huishouden. En bij weer een andere uitgavenpost (de lokale heffingen) nemen de uitgaven af als het huishouden van 2 naar 1 persoon gaat, maar blijven ze gelijk als het huishouden van 4 naar 3 of van 3 naar 2 personen gaat.

Omdat het per uitgavenpost verschilt wat de invloed is van de huishoudsamenstelling, is de berekening voor verschillende huishoudsamenstellingen uitgevoerd.

De uitgaven aan voeding, kleding, contributies, lidmaatschappen, mobiele telefoon, (openbaar) vervoer en persoonlijke verzorging zijn voor kinderen onder de 13 jaar lager dan voor kinderen van 13 jaar en ouder. Voor kinderen boven de 13 jaar zijn ze gelijk aan de bedragen die een volwassene hier aan uitgeeft. Omdat dit van invloed is op het aandeel dat de volwassene heeft in het totaal van de uitgaven aan de uitgavenpost, is bij de berekeningen dit leeftijdsonderscheid gemaakt.

Thuiswonende kinderen ouder dan 18 jaar

Thuiswonende kinderen ouder dan 18 jaar kunnen op dezelfde manier worden behandeld als kinderen van 13 jaar of ouder. Voor alle uitgavenposten waar de leeftijd van het kind van invloed is, geldt dat de uitgaven voor een kind dat 13 jaar of ouder is, gelijk zijn aan die van een meerderjarige (volwassene). De enige uitgavenpost waarbij de kosten van kinderen ouder dan 13 jaar verschillen van die van de kosten van meerderjarigen, is bij de mobiele telefoon. Het percentage weggefallen kosten van een overleden volwassene is – bij hetzelfde inkomen – circa 0,15%-punt lager in de situatie van twee ouders met een kind van 18 jaar of ouder dan in de situatie van twee ouders met een kind van 15 jaar. Het verschil in het effect tussen meerderjarige kinderen en tienerkinderen op de weggefallen kosten is dus klein.

In tegenstelling tot minderjarige kinderen, hebben meerderjarige kinderen een eigen zorgverzekering en (meer) studiekosten. Daar staat tegenover dat ze ook extra inkomsten hebben (studiefinanciering, bijbaan, zorgtoeslag). Als aanname kan worden gedaan dat deze extra kosten – in vergelijking met 13-plussers – uit de eigen inkomsten van het meerderjarige kind worden bekostigd. Het inkomen van de 18-plusser moet in dat geval niet worden meegerekend bij het huishoudinkomen.

Leeftijd van de volwassene

De leeftijd van de volwassene zelf heeft nagenoeg geen invloed. In de begrotingen van het Nibud wordt alleen bij de uitgaven aan elektriciteit, water, mobiele telefonie, de uitvaartverzekering en vervoer onderscheid gemaakt tussen personen onder de 65 jaar en personen van 65 jaar en ouder. Het aandeel van elk van de volwassenen binnen het huishouden verschilt echter niet onder en boven de 65 jaar. Bovendien hebben de meeste van deze uitgavenposten een klein aandeel in het totale budget. Om deze reden is er geen onderscheid gemaakt tussen huishoudens boven en onder de 65 jaar.

2.7 Gebruik van diverse bronnen

Voor het vaststellen van het budgetaandeel van een uitgavenpost in de totale begroting en voor het vaststellen van het aandeel van een volwassene binnen de totale kosten die een huishouden heeft aan een bepaalde uitgavenpost, is gebruik gemaakt van diverse bronnen.

De belangrijkste zijn:

- 31^e editie van het *Budgethandboek; kerncijfers huishoudfinanciën* (Nibud, 2014)
- 18^e editie van de *Prijzengids voor de bijzondere bijstand* (Nibud, 2013-2014)
- *Het Nibud Rekenprogramma budgetadvies* (Nibud, 2014)
- *Equivalentiefactoren 1995-2000* (CBS, 2004)
- *Genoeg om van te leven; focusgroepen in discussie over de minimale kosten van levensonderhoud* (SCP/Nibud, 2009)
- *Mobiliteit in Nederland; mobiliteitskenmerken en motieven* (CBS, 2013)
- *Energielastenbeschouwing; verschillen in energielasten tussen huishoudens nader onderzocht* (Nibud, 2010)

3 De toebedeling van uitgaven

Zoals in paragraaf 2.1 is aangegeven, is vastgesteld welke uitgaven:

1. gelijk blijven met het wegvallen van een volwassene
2. onafhankelijk van het inkomen afnemen met het wegvallen van een volwassene
3. afhankelijk van het inkomen veranderen met het wegvallen van een volwassene

Hieronder staat beschreven welke uitgaven uit de begroting onder elk van de hierboven genoemde categorieën vallen.

3.1 Uitgaven die gelijk blijven

Van de volgende uitgaven wordt verondersteld dat de kosten onafhankelijk zijn van het aantal huishoudleden. Deze kosten blijven (nagenoeg) gelijk als een volwassene wegvalt binnen het huishouden:

- Huur/hypotheek
- Gas
- Telecom: vaste telefoon, televisie, internet
- Inboedelverzekering en opstalverzekering
- Tijdschrift- en/of krantenabonnementen
- Onderhoudskosten van de woning
- Reinigingskosten
- Huisdieren
- Overig huishoudgeld

3.2 Uitgaven die onafhankelijk van het inkomen afnemen

De volgende uitgaven zijn afhankelijk van de grootte van het huishouden, maar niet afhankelijk van het inkomen:

- Elektriciteit
- Water
- Heffingen

- Basisverzekering en aanvullende verzekering (ziektelasten)
- Aansprakelijkheidsverzekering
- Uitvaartverzekering
- Extra ziektekosten (niet verzekerde ziektekosten en eigen risico)

De hoogte van de uitgaven aan elektriciteit en water zijn hoofdzakelijk afhankelijk van het aantal personen binnen het huishouden. Het Nibud stelt jaarlijks vast, op basis van het gemiddelde stroom- en waterverbruik bij verschillende huishoudens, wat een huishouden per maand kwijt is aan deze uitgavenposten. Tabel 3 en 4 geven de bedragen weer waar bij de berekeningen in dit rapport vanuit is gegaan.

Tabel 3: Gemiddeld stroomverbruik van huishoudens

aantal inwonende personen	gemiddeld kWh-verbruik per jaar	kosten per maand*
		€
1	2.010	30
2	3.360	57
3	4.120	71
4	4.580	80
5	5.450	97
6	5.790	104
totaal gemiddeld	3.340	56

* Bij gemiddeld elektriciteitsstarief van 23,08 cent per kWh en vaste kosten van € 24,34 per maand. Minus de jaarlijkse belastingteruggave voor energie van € 385,53. Alles incl. 21% BTW. Afgeronde bedragen.

Bron: HOME 2012, Agentschap NL 2013, bewerking Nibud 2014.

Tabel 4: Gemiddeld waterverbruik van huishoudens

aantal inwonende personen	gemiddeld m ³ -verbruik per jaar	kosten per maand*
		€
1	45	9,30
2	91	14,00
3	137	18,80
4	169	22,10
5	201	25,40

* Berekend met gemiddeld tarief van € 1,24 per m³ en gemiddelde vastrecht van € 55,58 per jaar (alles incl. 6% BTW). Afgeronde bedragen.

Bron: VEWIN 2013, bewerking Nibud 2014.

Voor het vaststellen van de gemiddelde kosten van de basisverzekering, de aanvullende verzekering, de overige verzekeringen en de lokale heffingen is gebruik gemaakt van de cijfers uit het Nibud Budgethandboek. Het Nibud berekent deze kosten jaarlijks aan het begin van het jaar, als alle nieuwe cijfers bekend zijn.

De kosten van de ziektekostenverzekering en de uitvaartverzekeringen kunnen voor de helft worden toegeschreven aan de ene volwassene in het huishouden en voor de andere helft aan de andere volwassene. De hoogte is een bedrag per volwassene, het is onafhankelijk van het aantal volwassenen in het huishouden.

De kosten van de lokale heffingen en de aansprakelijkheidsverzekering verschillen tussen een één- en een meerpersoonshuishouden, ongeacht of dit meerpersoonshuishouden een volwassene met een kind is of twee volwassenen zijn. Bij een tweepersoonshuishouden verminderen de uitgaven dus wel als er een volwassene wegvalt, maar bij een drie- of meerpersoonshuishouden niet.

3.3 Uitgaven die afhankelijk van het inkomen afnemen

De volgende uitgaven zijn afhankelijk van zowel de grootte van het huishouden als het inkomen:

- Mobiele telefoon
- Lidmaatschappen
- Vervoer
- Kleding en schoenen
- Inventaris
- Recreatie (vakantie en uitgaan)
- Voeding
- Persoonlijke verzorging

Voor elk van deze uitgavenposten is bepaald welk percentage van de totale uitgaven van een huishouden aan de volwassene kan worden toegeschreven. Hieronder is dit per uitgavenpost toegelicht. Vervolgens is dit percentage vermenigvuldigd met het budgetaandeel van deze uitgavenpost, zoals dit bij verschillende inkomens en huishoudsamenstellingen uit de begroting blijkt (zie par. 2.2 en 2.3 voor deze methodiek).

3.3.1 *Mobiele telefoon*

In de Nibud-begrotingen wordt ervan uitgegaan dat elke volwassene in het huishouden een eigen mobiele telefoon heeft. De kostenverdeling tussen de twee volwassenen is daarmee 50%-50%.

Kinderen vanaf 13 jaar hebben ook een mobiele telefoon. Bij hen wordt ervan uitgegaan dat er alleen in nood wordt gebeld; zij maken verder gebruik van bijvoorbeeld WhatsApp, Skype en andere gratis apps (via wifi).

Bij de basisbedragen gaat het Nibud ervan uit dat de mobiele telefoonkosten van een volwassene op 10 euro per maand liggen en die van een kind van 13 jaar of ouder op 2 euro per maand. Deze verhouding 10:10:2 of 10:10:2:2 is gehanteerd voor het vaststellen van het aandeel van de volwassene binnen een huishouden met kinderen van 13 jaar of ouder.

3.3.2 *Lidmaatschappen*

Het basisbedrag dat een huishouden kwijt is aan lidmaatschappen (bijvoorbeeld aan contributies voor sport, muziek of andere vereniging), wordt hoofdzakelijk bepaald door het aantal huishoudleden en de leeftijd van de huishoudleden. Voor elke persoon van 13 jaar en ouder wordt uitgegaan van 17 euro per maand, voor kinderen jonger dan 13 jaar van 11 euro per maand.

Bij de berekeningen is verondersteld dat deze verhouding ook geldt bij een hoger inkomen. Bij een huishouden met twee volwassenen en één kind onder de 13 jaar is er daarom van uitgegaan dat met het wegvallen van één volwassene de kosten aan lidmaatschappen 38% lager worden ($=17/(17*2+11)$). Bij een huishouden met twee volwassenen en één kind ouder dan 13 jaar, valt 33% van de kosten weg ($=17/(3*17)$).

3.3.3 *Vervoer*

Kosten aan het openbaar vervoer en kosten van de fiets, kunnen volledig aan een persoon worden toegeschreven. Dit ligt anders voor de autokosten. Om vast te stellen welk deel van de totale vervoerkosten aan een persoon kunnen worden toegeschreven, is daarom achtereenvolgens nagegaan:

- Welk deel van de verplaatsingen met de auto worden gemaakt en welk deel met andere vervoersmiddelen
- Welk deel van de verplaatsingen met de auto individueel zijn en welke met het gehele huishouden
- Welk deel van de autokosten variabel zijn en welke vast

Autokosten

Op basis van mobiliteitscijfers van het CBS, blijkt dat 57% van de verplaatsingen die een persoon per dag maakt, met de auto gebeuren; 43% gebeurt met andere vervoersmiddelen die geld kosten (trein, bus, fiets). Wandelen is buiten beschouwing gelaten, omdat hier geen kosten aan zijn verbonden.

In hetzelfde mobiliteitsonderzoek van het CBS is vastgesteld voor welke

doeleinden de autokilometers worden gemaakt, voor bijvoorbeeld woon-werkverkeer, diensten/persoonlijke verzorging, visite/logeren en sport en ontspanning. Bij een aantal van deze categorieën, waaronder woon-werkverkeer, gaan we ervan uit dat het gebruik van de auto individueel is en dat dit autogebruik wegvalt als een volwassene wegvalt. Bij andere autoritten, zoals die voor visite, wordt verondersteld dat ze met het huishouden worden gemaakt en daarmee niet wegvallen als de volwassene wegvalt.

Op basis van de CBS-cijfers blijkt dat gemiddeld 50% van de autoritten voor gezamenlijke doeleinden is en 50% voor individuele doeleinden. Er wordt verondersteld dat de totale autokosten volledig aan de volwassenen worden toegeschreven en niet aan de kinderen. Daarmee wordt verondersteld dat 25% van alle autoritten wegvalt bij één volwassene minder in het huishouden.

In het *Nibud Budgethandboek* (2014) is, op basis van cijfers van de ANWB, beschreven welk deel van de autokosten variabel is en welke vast. Tabel 5 op pagina 103 beschrijft de vaste en variabele kosten. Deze vaste kosten worden niet lager als de volwassene wegvalt binnen het huishouden. Op basis van de verdeling van de kosten bij de ‘kleine middenklasse’ auto wordt als aanname gedaan dat 45% van de autokosten variabel is en 55% vast.

Het aandeel autokosten dat aan een volwassene kan worden toegeschreven, komt daarmee in totaal uit op 6,4% ($=57\%*25\%*45\%$), ongeacht de huishoudsamenstelling.

Overige vervoerskosten

Bij de overige vervoerskosten (voor openbaar vervoer en fiets) wordt aangenomen dat aan personen vanaf 13 jaar elk een gelijk aandeel in de kosten kan worden toegeschreven. Voor kinderen onder de 13 jaar is de aanname dat hun kosten de helft van die van volwassenen zijn. Bij een huishouden met twee volwassenen en één jong kind, is de verdeling van de overige vervoerskosten daarmee: 40%-40%-20%. Dit moet worden vermenigvuldigd met 43%; dit is het aandeel overige vervoerskosten in het totaal van vervoerskosten.

Tabel 5: Kosten per maand van nieuwe personenauto's

	compacte klasse	kleine middenklasse	middenklasse
	€	€	€
variabele kosten	235	250	272
- onderhoud en reparatie	117	103	118
- brandstof**	118	147	154
vaste kosten	210	318	413
- afschrijving***	93	172	234
- verzekering en			
motorrijtuigenbelasting	117	146	179
totale kosten	445	568	685
Totale kosten per kilometer	33 ct	43 ct	51 ct

* De berekeningen zijn op basis van tien jaar, bij circa 16.000 km per jaar.

** Voor de prijs van benzine is € 1,78 per liter aangehouden.

*** Exclusief rente.

Bron: ANWB, januari 2014.

Totale vervoerskosten

Voor het vaststellen van de hoogte van de totale vervoerskosten voor een bepaalde huishoudsituatie is gebruik gemaakt van cijfers en berekeningen uit het Budgetonderzoek van het CBS. Het bedrag aan vervoerskosten omvat alle mogelijke vervoerskosten, zowel kosten aan openbaar vervoer, als brandstofkosten, verzekering van de auto, motorrijtuigenbelasting en onderhoudskosten aan de auto. Ook de bijtelling van de leaseauto (de privékosten aan de leaseauto) zijn in deze vervoerskosten meegenomen.

3.3.4 *Kleding*

Het Nibud stelt kledingpakketten vast voor volwassenen en kinderen. Hierbij is uitgegaan van gegevens van het CBS. Aan de hand van de aankoopfrequenties per item kan een kledingpakket per gezinslid worden samengesteld en kunnen de kosten aan kleding per maand worden vastgesteld.

Op basis van deze kledingpakketten blijken de kosten voor personen vanaf 13 jaar op 52 euro per maand te liggen en voor kinderen tot en met 12 jaar op 30 euro per maand.⁵⁰ De verhouding tussen beide bedragen is gebruikt om het aandeel van een volwassene per huishouden vast te stellen. Tabel 6 geeft de verdeling per huishoudsamenstelling weer.

Tabel 6: Kosten van kleding die aan één volwassene kunnen worden toegeschreven

Huishoudsamenstelling	Kosten
Paar zonder kinderen	50%
Paar met 1 kind onder de 13 jaar	39%
Paar met 1 kind van 13 jaar of ouder	33%
Paar met 2 kinderen onder de 13 jaar	32%
Paar met 2 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder	28%
Paar met 2 kinderen van 13 jaar of ouder	25%
Paar met 3 kinderen onder de 13 jaar	27%
Paar met 3 kinderen, waarvan twee jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder	24%
Paar met 3 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en twee 13 jaar of ouder	22%
Paar met 3 kinderen van 13 jaar of ouder	20%

3.3.5 *Inventaris*

Een groot deel van de kosten aan inventaris moet worden gemaakt, ongeacht de grootte van het huishouden. Zo zal een wasmachine nodig zijn. Een deel van de kosten is afhankelijk van het aantal personen bin-

⁵⁰ Zie hoofdstuk 2.5.

nen het huishouden. Met twee kinderen is er bijvoorbeeld een bed extra nodig dan wanneer er één kind is. Uit de inventarispakketten van het Nibud, welke beschreven staan in de *Nibud Prijzengids*, blijkt dat de hoeveelheid aanwezige elektrische apparaten gelijk is tussen huishoudens met één of twee volwassenen. Het aanwezige meubilair en bestek verschilt wel. Zo wordt ervan uitgegaan dat een éénpersoonshuishouden vier eetkamerstoelen heeft, terwijl een huishouden met twee volwassenen zes eetkamerstoelen heeft. En een alleenstaande heeft een éénpersoonsbed en twee volwassenen samen een tweepersoonsbed.

Het maandelijks bedrag dat het Nibud in de begrotingen hanteert voor inventaris, geeft weer hoeveel er moet worden gereserveerd voor het vervangen van inventarisgoederen. Na het overlijden van een volwassene hoeft er minder te worden vervangen, omdat er bijvoorbeeld minder stoelen nodig zijn.

Rekenkundigen hebben echter als stelregel dat de inventaris altijd intact blijft na een overlijden. Het Nibud kan daarin mee gaan. Immers na een overlijden zal men hetzelfde aantal meubels in huis willen behouden en bijvoorbeeld niet snel overstappen op een éénpersoonsbed. Deze situatie is anders dan wanneer er specifiek naar een éénpersoonshuishouden of tweepersoonshuishouden wordt gekeken, waar geen verandering in de huishoudsamenstelling heeft plaatsgevonden.

Om die reden kan het Nibud aansluiten bij de bestaande methodiek van de rekenkundigen binnen de letselschade en zal het individuele gedeelte van de inventariskosten binnen de berekeningen van de weggevallen kosten niet worden meegenomen.

3.3.6 *Recreatie*

Op basis van het focusgroepenonderzoek *Genoeg om van te leven; focusgroepen in discussie over de minimale kosten van levensonderhoud* (SCP/Nibud, 2009) is vastgesteld dat een huishouden aan vakantie en uitgaan minimaal 22 euro per maand kwijt is, verhoogd met een bedrag van 17 euro per persoon binnen het huishouden (ongeacht de leeftijd van de kinderen). Aangenomen is dat deze verhouding voor alle inkomensniveaus geldt.

Het aandeel van de kosten dat aan een volwassene kan worden toegeschreven is daarmee vastgesteld op: $17/(22+17*\text{aantal personen in het huishouden voor overlijden})$.

3.3.7 Voeding

Het Nibud berekent jaarlijks de gemiddelde kosten voor voeding per dag. Deze kosten zijn gebaseerd op een voedingspakket dat het Voedingscentrum specifiek voor het Nibud heeft samengesteld. Dit pakket gaat uit van de aanbevolen hoeveelheden voeding per dag. Deze hoeveelheden zijn vermenigvuldigd met de gemiddelde prijzen van de voedingsmiddelen uit het pakket.

Vanaf 13 jaar zijn de bedragen aan voeding van een kind per dag gelijk aan die van een volwassene. Voor kinderen onder de 13 jaar liggen de aanbevolen hoeveelheid voeding en de bijbehorende kosten lager.

Op basis van de gemiddelde bedragen aan voeding voor een volwassene (6,15 euro) en die voor een kind onder de 13 jaar (4,44 euro) is berekend welk aandeel van de voedingskosten aan één volwassene kan worden toegeschreven bij verschillende huishoudsamenstellingen. Tabel 7 toont de resultaten.

Bij de berekening van het aandeel is rekening gehouden met het feit dat er bij het bereiden van voeding sprake is van schaalvoordelen. Een driepersoonshuishouden is bij hetzelfde inkomen per persoon circa 17% goedkoper uit dan een tweepersoonshuishouden en vier- en vijfpersoonshuishoudens besteden ongeveer 26% per persoon minder aan voeding dan een tweepersoonshuishouden. Een éénpersoonshuishouden is daarentegen per persoon 4% meer kwijt dan een tweepersoonshuishouden.

Het aandeel kosten aan voeding dat aan één volwassene kan worden toegeschreven, ligt bij een huishouden met drie kinderen hoger dan bij een huishouden met twee kinderen. Bij een huishouden met twee kinderen nemen de kosten aan voeding per persoon toe als de volwassene wegvalt, omdat de schaalvoordelen bij een driepersoonshuishouden kleiner zijn

dan bij een vierpersoonshuishouden. Men is in een driepersoonshuishouden per persoon dus meer kwijt aan dezelfde maaltijd dan in een vierpersoonshuishouden. De kosten aan voeding nemen daardoor minder af dan de weggevallen voedingskosten van de weggevallen volwassene.

Bij de overgang van een vijfpersoonshuishouden naar een vierpersoonshuishouden blijven deze schaalvoordelen aan voeding gelijk, waardoor de weggevallen voedingskosten gelijk zijn aan het aandeel voeding dat aan de weggevallen volwassene kan worden toegeschreven.

Tabel 7: Kosten van voeding die aan één volwassene kunnen worden toegeschreven

Huishoudsamenstelling	Kosten
Paar zonder kinderen	48%
Paar met 1 kind onder de 13 jaar	24%
Paar met 1 kind van 13 jaar of ouder	20%
Paar met 2 kinderen onder de 13 jaar	20%
Paar met 2 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder	18%
Paar met 2 kinderen van 13 jaar of ouder	16%
Paar met 3 kinderen onder de 13 jaar	24%
Paar met 3 kinderen, waarvan twee jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder	23%
Paar met 3 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en twee 13 jaar of ouder	21%
Paar met 3 kinderen van 13 jaar of ouder	20%

3.3.8 *Persoonlijke verzorging*

Het basisbedrag dat het Nibud berekent voor de kosten voor persoonlijke verzorging (tandpasta, shampoo, kapper etc.), is afhankelijk van het aantal personen en in hoeverre de kinderen in het huishouden jonger of ouder dan 13 jaar zijn. Er is geen vast bedrag voor het huishouden zelf.

Voor elk persoon van 13 jaar en ouder wordt uitgegaan van 22,90 euro per maand, voor kinderen jonger dan 13 jaar van 10,50 euro per maand.

Bij de berekeningen in dit rapport is verondersteld dat deze verhouding ook geldt bij hogere inkomens. Bij een huishouden met twee volwassenen en één kind onder de 13 jaar is daarom uitgegaan dat met het wegvallen van één volwassene de kosten aan persoonlijke verzorging 41% lager worden ($=22,90/(22,90*2+10,50)$). Bij een huishouden met twee volwassenen, één kind ouder dan 13 jaar en één kind jonger dan 13 jaar, valt 29% van de kosten weg ($=22,90/(22,90*3+10,50)$).

4 Uitkomsten en conclusies

Op basis van de verdeling van uitgaven binnen het huishouden – zoals beschreven in hoofdstuk 3 – en uitgaande van de werkwijze zoals beschreven in hoofdstuk 2, is berekend welke kostenbesparing optreedt als er één volwassene binnen het huishouden wegvalt.

Tabel 8 op pagina 110 toont de resultaten voor verschillende inkomens en bij verschillende huishoudsamenstellingen.

Tabel 8 laat zien dat er duidelijk verschillen bestaan in de percentages tussen de verschillende huishoudens. Hoe meer kinderen er zijn, en als de kinderen ouder zijn dan 13 jaar, hoe kleiner het aandeel van de volwassene. Dit geldt bij bijna elk inkomen. Dit is alleen niet het geval bij drie kinderen, bij een inkomen van 24.000 euro. Dit is het gevolg van het feit dat bij een huishouden met drie kinderen en een laag inkomen voedingskosten een groot aandeel van het totale inkomen innemen (circa 30 procent) en het feit dat bij de overgang van een vijfpersoonshuishouden naar een vierpersoonshuishouden het schaalvoordeel van voeding gelijk blijft en niet afneemt (zie par. 3.3.7).

Ook tussen de verschillende inkomens zijn verschillen zichtbaar in het aandeel van de kosten dat aan een volwassene kan worden toegeschreven. Bij een paar zonder kinderen wordt bij een besteedbaar inkomen van 36.000 euro per jaar circa 27% van de kosten bespaard als een volwassene wegvalt, tegen 19% bij een besteedbaar inkomen van 84.000 euro per jaar.

Toepassing van de tabel

De percentages in tabel 8 kunnen worden gebruikt om vast te stellen welke uitgaven wegvallen, als percentage van het besteedbaar inkomen, als een volwassene binnen het huishouden overlijdt.

Tabel 8: Percentage kosten dat wegvalt (als percentage van het besteedbaar inkomen), bij verschillende hoogtes van het besteedbaar huishoudinkomen (in euro's per jaar) en bij verschillende huishoudsamenstellingen

Huishoudsamenstelling	€ 24.000	€ 36.000	€ 48.000	€ 60.000	€ 72.000	€ 84.000	€ 96.000
Paar zonder kinderen	28,1%	27,4%	23,9%	21,7%	20,3%	19,3%	18,5%
Paar met 1 kind onder de 13 jaar	20,9%	19,9%	17,8%	16,3%	15,2%	14,5%	13,9%
Paar met 1 kind van 13 jaar of ouder	20,3%	18,4%	16,7%	15,1%	14,1%	13,4%	12,9%
Paar met 2 kinderen onder de 13 jaar	20,2%	17,8%	16,1%	14,7%	13,7%	12,9%	12,7%
Paar met 2 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder	19,7%	16,6%	15,2%	13,7%	12,7%	12,0%	11,5%
Paar met 2 kinderen van 13 jaar of ouder	19,3%	15,7%	14,7%	13,2%	12,1%	11,5%	10,9%
Paar met 3 kinderen onder de 13 jaar	21,2%	17,2%	15,6%	14,0%	12,9%	12,2%	11,6%
Paar met 3 kinderen, waarvan twee jonger dan 13 jaar en één 13 jaar of ouder	21,3%	16,6%	15,4%	13,7%	12,6%	11,8%	11,3%
Paar met 3 kinderen, waarvan één jonger dan 13 jaar en twee 13 jaar of ouder	21,5%	16,2%	15,2%	13,5%	12,4%	11,6%	11,0%
Paar met 3 kinderen van 13 jaar of ouder	21,7%	15,7%	15,1%	13,4%	12,2%	11,4%	10,8%

Indien het besteedbaar inkomen minder is dan 24.000 euro, dan dienen de percentages uit de kolom bij een inkomen van 24.000 euro te worden gehanteerd. Bij een inkomen dat ligt tussen de inkomens die staan in de bovenste rij van tabel 8, dient geïnterpoleerd te worden. Bijvoorbeeld

bij een besteedbaar inkomen van 56.000 euro per jaar geldt bij twee volwassenen een percentage van 22,4% ($2/3 * 21,7\% + 1/3 * 23,9\%$).

Bij een inkomen van meer dan 96.000 euro per jaar gelden de percentages uit de kolom bijbehorende bij een inkomen van 96.000 euro.

Lijst met gebruikte afkortingen

AKW	Algemene kinderbijslagwet
ANW	Algemene nabestaandenwet
AOW	Algemene ouderdomswet
ASP	Vereniging van Advocaten voor Slachtoffers van Personenschade
<i>AV&S</i>	<i>Aansprakelijkheid, verzekering & schade</i>
AWBZ	Algemene wet bijzondere ziektekosten
AWW	Algemene weduwen- en wezenwet
BEM	Belegging Erfenis en andere gelden Minderjarigen
BSO	Buitenschoolse opvang
BU	Bijkomende Uitgaven
BW	Burgerlijk Wetboek
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
LSA	Vereniging van Letselschade Advocaten
<i>MvV</i>	<i>Maandblad voor Vermogensrecht</i>
Nibud	Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting
NIS	Nederlands Instituut van Schaderegelaars
<i>NJ</i>	<i>Nederlandse Jurisprudentie</i>
NO	Na overlijden
PIV	Stichting Personenschade Instituut van Verzekeraars
<i>RvdW</i>	<i>Rechtspraak van de week</i>
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
<i>TVP</i>	<i>Tijdschrift Vergoeding Personenschade</i>
VE	Verbruikseenheid
<i>VR</i>	<i>Verkeersrecht</i>
WNU	Weggevallen Normatieve Uitgaven
WU	Weggevallen Uitgaven
ZO	Zonder overlijden
ZVW	Zorgverzekeringswet